

IV. ANTROPONIMELE ROMÂNEȘTI ÎN LIMBA SECUILOR ȘI MAGHIARILOR

(Documente ale prezenței și deznaționalizării românilor)

Importanța excepțională social-etică a numelor de persoane (în special gentilicii) pentru studiul comparativ-istoric al problemelor demografice din Transilvania (mai ales în zona ei de est), credem că a ieșit la iveală cu puterea evidenței în paginile precedente (55—143) constituind o bază documentară de prim rang. Valoarea acestui material lingvistic-antroponomic va fi cercetată mai atent în analiza sistematică din acest capitol de natură „antroponomică” prin excelență.

„Antroponime românești (gentilicii, nume de familie), în sensul cel mai larg al termenului, sunt numele purtate începând din perioada feudală pînă azi de populația românofonă a Transilvaniei (teritoriul intracarpatic) și în afără, indiferent de obîrșia lor lingvistic-lexicală (etimologia), care poate să fie variată :

— a) propriu-zis românească, adică elemente lexicale din limba curentă (*Albu, Bărbat, Bucur, Cornéa, Creangă, Dumbravă, Flor(e)a, Lungu, Lupu, Mare(l)e, Micu, Negru, Negreană, Roșu, Rotaru, Scurtu, Ursu, Văoaru, Valea, Vulpe* etc.), sau derivate de tip românesc (*Albulescu, Bucurescu, Cămpianu, Deleanu, Lupescu, Lupeanu, Măguoreanu, Mărgineanu, Micescu, Negrescu, Păduceanu, Văleanu, Vulpescu* etc.), eventual din teme eterogloste cu sufix românesc (*Almășanu, Chioreanu, Moldovanu, Receanu, Remeteanu, Rădescu, Vasilescu* s.a. nenumărate);

— b) slavo-române (*Blaga, Bogdan, Moga, Neagu, Oprea, Radu, Voinea* etc., importante și destul de numeroase la români din toată țara), care de fapt nu au azi corespondente lexicale curențe și vii în idiomul românesc, deci împrumutate ca nume proprii (nu ca apelative) de la slavi și prin slavii care s-au amestecat și integrat în romanitatea poporului român;

— c) bisericești-calendaristice (*Adam, Avram, Gheorghe, Grigore, Iacob, Ioan, Mihail, Nicolae, Vasile*);

— d) de altă proveniență, de ex. cumano-pecenegă (*Basarab, Boer, Coman, Columban* ? s.a.), ungurești (*Balint, Cheresteșiu, Chișiu, Iliesiu, Naghiu, Suciu* s.a.m.d., *infra, Anexa I*).

Bibliografia principală privind antroponomia românească este : Drăganu, Rom., IX—XIV; Ș. Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Tara Oltului*, București, 1936, 370 p.; N. A. Constantinescu, *Dictionar onomastic românesc*, București, 1963, 469 p., cu numeroase lacune și erori mai ales la tilcuirea numelor, de ex. p. 195 „*Bălaș*, numire veche, din ital. *balascio* (DLR), a unui soiu de rubin; *Balaș, -a, Bălașcu* etc.” în loc de ce este în realitate : ung. *Balázs* (lat. *Blasius*); Al. Graur, *Nume de persoane*, București, 1965, antroponime românești, în special p. 45—159 (recenzie : SCL, XVIII, 1967, p. 91—95, I. Iordan); Alesiu Viciu, *Nume de familie la români din Ungaria*, Blaj, 1902, 29 p. (după categorii, cu erori de interpretare și multe lacune). O cercetare monografică-istorică, bazată pe documentare amplă și studiu comparativ-etimologic a antroponomiei românești, a genezei și etapelor dezvoltării ei, a elementelor proprii limbii române (derivate ori formate din apelative române și autohotone, ca *Albu, Bărbat, Bucur, Lungu, Negrea* s.a.) și a celor de împrumut începînd cu lotul slavon este una din cele mai importante sarcini ale științei istorice și filologice din țara noastră. Studiile de antroponomastică ale școlii filologice clujene, după a. 1956 (CercLg.) privitoare la Transilvania tratează mai mult prenumele (individuale, zisele „nume de botez”) din perioada contemporană, prea puțin gentiliciile (numele „de familie”) și aproape deloc materialul medieval, adică din faza inițială a cristalizării politice a societății românești¹.

În Transilvania și Ungaria sunt destul de răspîndite (mai ales în Secuime) antroponime de factură românească la unele familii sau grupe de limbă și naționalitate mai rare (care adică se declară și se consideră unguri), aparținînd celor trei pături sociale mai importante : tăranimea, muncitorimea și intelectualitatea orașelor, iar în trecut chiar unora din aristocrații (nobilii) unguri (de ex. *Albu, Argyelán, Blanár, Boér, Bogdan, Borbát, Botiza, Korbuly* (armeni?), *Kosztin, Krisán, Marosán, Moldován, Munitán, Oláh, Opra, Paska, Póskuly, Prodan, Puja* (Puia), *Ráduly* (Radu), *Serbán, Sztojka, Sztupár* s.a.). Ele au fost transmise din comunitatea social-lingvistică românească în cea maghiară în urma procesului deznaționalizării unor persoane, familii sau grupe de români din Transilvania și zona intracarpatică (pînă la Tisa), care au trecut la catolicism (ori

¹ În revista clujeană CercLg., vol. II, 1957, IV, 1959, V, 1960, VI, 1961, VII, 1962, IX, X și urm. se află studii, articole, note privitoare la antroponomia din mediul rural în mai multe puncte din Transilvania, tratînd mai mult prenumele, prea puțin sau deloc onomatologia istorică românească ardeleană sau din alte zone.

la reformă calvină); uitind limba română au învățat ungurește și s-au assimilat în societatea maghiarofonă, în epoca medievală și modernă, pînă la sfîrșitul monarhiei habsburgice a Austro-Ungariei (cf. supra, p. 20 și urm.). Fenomenul înstrăinării românilor de neamul lor poate fi urmărit începînd din veacurile XIV și XV (nobili români și cneji din zona Banat, Hăeg, Hunedoara; mai puțin din Făgărăș², Maramureș-Bereg, unde însă maghiarizarea n-a prins decît foarte puțin, în puncte izolate)³. Principala cale de atragere spre maghiarizare era acordarea de titluri nobiliare, privilegiilor și serviciilor înalte în administrație: în rîndul păturii aristocratice, a birocratiei și proprietarilor funciari mai de seamă în Transilvania apar antroponime, mai frecvente începînd din veacurile XVI-XVII, cum arată repertoarele antroponimice ale materialului documentar⁴. Aici apare o lungă serie de atare nume din care sănt de menționat cele mai remarcabile: *Albu* (a. 1680), *Ales, Andreka, Andrika* (a. 1679), *Angyi* (1655), *Angyel* (1664), *Anka, Ankusa* (1679), *Antoni alias Dobos* (1611), *Bac-zilla* (1652), *Bálán* (1655), *Bán, Barb* (1644), *Barbuly* (1680, 1689), *Baricz, Baricza, Barla, Berlya* (1666) și *Birla, Bleza* (1578), *Blinke* (1689), *Bochics* (1686), *Bocz* (1649), *Boczel* (1664), *Boda* (1583), *Bode, Boér, Bogdan, Bogya, Bohoczel, Boka, Bókor (Bukur), Bolgya, Borbáth, Borham (Triff), Borză, Botéza* (1662), *Bot, Bottyán, Botuza, Bozúra, Bratán, Brazul* (1649), *Breduske* (1650), *Bretán, Bruzor, Bud de Tókes alias Csóré* (1663), *Bugyul, Buksá* (1663), *Bulbuk, Bún* (1627), *Butian, Buzura (Buzere, Bozúra), Csibán, Csobot, Csortán, Dán, Dancs, Dászkál, Despoth, Dobordán* (1667), *Dobrilla* (1656), *Dobrin, Dobroka, Dobrul, Dombrava, Dragán, Dragota, Drágói, Dragsán, Dragumér, Dragus, Drakulya, Dsude (Jude, 1687), Faur, (1662), Flore, Flora de Hidas [Podeni, jud. Alba] alias Virág* (1665), *Florian, Fugye* (1583), *Furka, Firkoly, Gain, Giraszin, Graneč, Graur, Grigor, Groza, Gružda, Guruzda, Hangul, Hulpás, Jankul, Juga, Kar-massán, Kikidán, Kifor, Kinczell, Kirilla, Kocsuba, Kornya, Koszta,*

² Despre zonă Făgărăș: AnIst., VI, p. 161-300 (*Boieri și vecini în Țara Făgărășului în sec. XV-XVII*, de D. Prodan).

³ Situația politică a românilor în Transilvania, supra, p. 26; RevTr., VI, 1949, p. 194-232 (*La situation politique des Roumains de Transylvanie au XIII^e et au XIX^e siècle*, A. Decei); Trans., LXXII, 1941, p. 192-200 (români în Transilvania medievală, I. D. Moga); RoumTr., passim; IstTr., I, p. 89-253.

⁴ Jégyzéke az országos levélárban a magyar és erdélyi kancelláriák földalattiak tildálható herczei, grófi, bárci, honossági és nemesi okleveleknek összeállította Tagányi Károly, Budapest, 1896; GenF., I, p. V-XII; II, p. IV-XII; III, p. IV-XIV etc. Cf. repertoriul de heraldică *Czimerlevelek gyűjtötte* Sándor Imre, I. füzet (1551-1629), Cluj, 1910. Majoritatea numelor sănt citate de Réthy L., *Az oláh nyelv és nemzet megalakulása* [Formarea limbii și a națiunii române], Nagybecskerek (Zrenjanin, Banat), 1887, ed. II, 1890, p. 159; cf. Pușcariu, DateIst., amplu repertoriu de antroponime purtate de familiile românești în Transilvania.

Kosztandin, Kotocz, Kotto, Kozma Száva, Krajnik⁵, Krisztán, Luka, Macsukath, Madán, Makavé, Man(y), Manczur, Markocsán, Marián, Mircse, Moga, Mojanul, Mondra, Monyoila, More, Muncsálán, Muntán, Mus(z)ka, Nesztör, Nyág, Nexul, Nyika, Nycora, Oláh, Opra, Paska, Pastul, Pavel, Petrán, Petru, Petru, Pint(y)e, Pópa, Prekup, Paska, Pastul, Pavel, Petrán, Petru, Petru, Pint(y)e, Pópa, Prekup, Rádán, Radó, Radul, Rastul, Recsiczár, Rogozán, Román, Sorbán, Szabán, Száva, Szávuly, Szán, Stanes, Szánissza, Sztoja, Sztoján, Stephan, Száva, Szávuly, Szán, Stanes, Szánissza, Sztoja, Sztoján, Szuszin, Tatt, Todorán, Tomojaga alias Papdán, Triff, Trufan, Tunful (Tunsul?), Turkul, Urszul, Vaczkán, Vajna, Vancsa, Vánkuly, Voivoda (Vajda), Vizár, Vlág, Vlájk.

O bună parte din acești și mulți alți asemenea „innobilății”, nemesisi ori semi-aristocrați se vor fi maghiarizat complet în curs de vreo 2-3 veacuri schimbîndu-și numele (gentilicii, de familie) românești ori slavo-române și pierzîndu-se definitiv din colectivitatea populară de baștină (mai ales după ce s-au îndepărtat din mediul social-etic de obîrșie). Atare fenomen este bine cunoscut în bibliografie de multă vreme, schițat astfel de istoriograful ieșean cu un veac în urmă: „poporul român mai avea în vremile vechi în Transilvania și o nobilime întinsă și puternică, avînd îndatorire de căpetenie apărarea țărei contra năvălirilor streîne. Această nobilime se întîlneste în tinuturile Devei, Hăegului, Făgărășului, Hunedorii, în Banat și în Maramureș. Îndatorită a slujî sub steag, ea se bucură ca și cea ungurească de a nu plăti birul sau tributul, darea țărănească... Voievozii români numiți comiți și purtînd titluri pompoase cuvenite nobiliilor... Această nobilime a dispărut mai cu totul în zilele noastre, absorbită fiind de elementul maghiar care o atrase în sinul său prin favoruri, astfel că astăzi nu se mai întîlnescă în Transilvania nici o familie nobilă română, iar cele cîteva nume de obîrșie nobilă păstrate s-au coborât în clasa poporului de jos⁷. Nobilimea maghiară

⁵ Apelativul *krajnik-karajnuk* apare în numeroase atestări și ca antroponim în sec. XIV-XIX-lea, în Maramureș, Sătmări și Sáros este din ruteană, dar în Transilvania și Banat nu poate fi în maghiară decît imprumut din limba română; Szabó T.A., *A feudalismuskori karajnuk-krajník tisztségnéb szótörténetéhez* [Cu privire la istoria cuvintului Karajnuk-krajník nume de funcție în epoca feudală], în NyIrK., IX 1965, p. 61-77; *Karajnuk-krajník* nume de funcție în epoca feudală, în NyIrK., IX 1966, p. 177-179 (Dragomir-Belu), despre OmR., p. 873-876; cf. ActaMN., III, 1966, p. 177-179 (Dragomir-Belu), despre situația și funcțiile „crainiilor”; infra, nota 10.

⁶ Despre termenul *nemes* (nemeșie) la români ardeleni, cf. WtbUngR., p. 565-566.

⁷ Cf. supra, p. 32. Fenomenul „decadenței și eclipsării” juridic-politice și economică a elementului românesc a fost observat și relevat de mulți scriitori și călători, ca Aug. De Gerando, Transylv., I, p. 212 „les Valaques — peuple paysan, pour eux nul progrès, nul développement. Lorsque l'un d'eux s'élevait au dessus des autres, il prenait rang parmi la nation conquérante et se faisait Hongrois”; p. 334 „dans l'origine, les Valaques formaient en Transylvanie la race vaincue, c'est-à-dire la classe des serfs. Mais sous le gouvernement des princes un certain nombre d'entre eux furent annoblis. Mais sous le service militaire et participerent à tous les droits des nobles hongrois. Les pour prix du service militaire et participerent à tous les droits des nobles hongrois. Les

avea în rîndurile sale un însemnat număr de familii românesti, începînd cu aceea a Corvineștilor (de Hunedoara), care dădu Ungariei un general și un rege vestiți, Iancu și fiul său Matia Corvinul⁸. Ca exemple se mai citează : „familia ungurească Macskási de Tincova se trage din românul Sturza, cnez de Caransebeș, pomenit la a. 1292. Familiiile *Nopisa*, *Csura*, *Marila* și *Pripu* se cobor din români Diognisiu, Mihail, Vlad, și Voieu, amintiți la a. 1404; *Mark*, *Kenderesi*, *Szerecsen*, *Roșca*, *Vlad*, *Nandra*, *Balos*, *Popaltul* și *Negomir* se cobor din români Danciul, Costa, Săiacin etc., menționati la a. 1464; *Bacsa*, *Farkas*, *Lörincz*, *Sarban*, *Parosi*, *Gruia*, *Rezeila*, *Dragith*, *Stroia*, *Popa*, *Sferlea*, *Dragomir* și *Endrea* își au obîrșia din români Ivul, Vlaicul, Dragul, Baibul (a. 1500). Dovezile pentru aceste genealogii indicate de Hasdeu, *Columna lui Traian*, 1874, p. 126—128”.

Instituțiile politice și juridice ale românilor erau (în chip firesc) mai puținice și durabile în zonele unde populația românească rămăsese compactă și mai omogenă ; la mijlocul veacului al XIX-lea, istoriograful Szilágyi S. observă : „este probabil că nici națiunea româ-

descendents continuent pour la plupart à vivre en paysans, ou remplissent divers emplois dans les comitats. Quelques fois ils conservent le sentiment national et, lorsque l'occasion se présente, s'efforcent de faire rejouiller leur importance sur leurs compatriotes...”. Bine era informat și just întrezoarea esență lucrurilor pe la a. 1840 junele italo-francez, virtuos și talentat scriitor de limbă francez Augustin De Gerando (1820—1849) : condiția socială a românilor ardeleni și felul cum unii (ca și alte elemente etnice în situații asemănătoare) devineau maghiari. Spre ilustrarea ușurinței cu care se confectionau unguri în veacul al XIX-lea poate servi (dacă mai e nevoie) chiar persoana ilustrului autor aristocrat italo-francez (*op. cit.*, II, p. 193), care prin căsătoria sa în familia magnatilor ardeleni Teleki, devine rapid ... ungur (cf. de ex. Révai Nagy Lexikona, V, 1912, p. 373 „Degerando, Ágost, magyarrá lett francia író”), ajuns astfel (dar și prin eruditia cu talentele sale scriitoricesc și diplomatic exceptionale) chiar membru al Academiei la Budapesta, în a. 1846.

⁸ A. D. Xenopol, *Teoria lui Roesler*, Iași, 1884, p. 155—157. Ioan (Iancu) de Hunedoara era fiul lui Voieu (fiul lui Șerbe), avind frați pe Mogos, Radul etc.; cf. Pușcariu, DateIst., I, p. 141; Werner M., *A Hunyadiak*, in HdEVk, XI, 1900, p. 89—136; M. Dan, Trans., LXXIII, 1942, p. 590—595 s.a. Dar pentru un patriot anonim din ErdM., XL, 1935, p. 185 („Hunyadi János eredete” [obîrșia lui Ioan de Hunedoara] marele voievod ardelean ar fi fost „izig-vérig [un fel de «pină în măduva oaselor»] magyar”, iar pentru B. Hómán, UgJB., XX, 1940, p. 176 „dintr-o familie de boieri munteni, dar de origine cumană, tatarică ori sudslavă” [numai român să nu fie], a devenit catolică se cunoște din toate perioadele ; din veacul al XIV-lea : *Documente privind istoria României*, vol. IV, București, 1955, p. 266—267, 275 etc.; Iorga, IstRArd., p. 281—288 (sec. XVII—XVIII) s.a.

neaceșă cucerită (de unguri) nu era prea mult deranjată. În teritoriile unde locuia mai masiv, ea și-a păstrat proprii cneji sau prefectii⁹. Multe familii românesti de cneji sau fruntași¹⁰ în nobilate și trecute la catolicism¹¹ au luat nume gentilici maghiare sau de formă ungurească (adoptate voluntar ori impuse de oficialitatea dominantă)¹², alături de stocul masiv (majoritatea absolută) de antroponime românești caracteristice în Transilvania (fie elemente apelative românești, ca *Bukur*, *Calbăse*, *Faur*, *Flor(e)a*, *Furka*, *Jude*, *Nikore*, fie slavo-române ca *Dragics*, *Mircse*, *Radul*, *Vlad* etc., ori bisericești-calendaristice „internationale” în perioada feudalismului). O situație tipică și extrem de semnificativă este în zona Hunedoara, unde majoritatea (aproape totalitatea) familiilor nobile sau nobilitate sunt de obîrșie românească, mai ales foști cneji cu nume gentilici de tipul „demotikon” după localitatea (satul) de unde erau ori își aveau proprietățile, ex. *Băcs* (din Băcia), *Borbátvizi* (din Riu Bărbat), *Csolnokosi* (Cincisău), *Csulai* (Ciuleanu, ca Ficsor), *Farkadini*, *Fejérvizi*, *Furka*, *Galaczi*, *Karulyos(d)i*, *Kende(f)i*, *Klopotivai*, *Lindsinai*, *Livádi*, *Macsesdi*, *Osztróvy*, *Ponory*, *Riusori*, *Tustayai*, *Vádi*, *Zalasdi* (infra, p. 250) etc. (cf. MgYHnd., V, p. 149—245). Cea mai importantă în această serie este familia *Kende* (Cindea, Chindea), „nobiles Vallachi” din Riu de Mori (Malomvíz, la Hațeg, în veacul al XV-lea), care se modifică în *Kendères*, *Kenderesy* apoi *Kenderffy* de Malomvíz etc.¹³ ;

⁹ „Valószínű, hogy a meghódított oláh nemzet sem háborgattatott nagyon. Azon helyeken, hol tömegesebben lakott, megtartotta saját kehelyit vagy ispánjait...”, Szilágyi Sándor, *Erdélyország története* [Istoria Țării Ardealului], (Budapest), I, 1866, p. 17.

¹⁰ Despre vechile organizații politice și juridice ale românilor în Transilvania, cnezate și voievodale: Xenopol, *Istoria românilor*⁸, I, p. 159—170; Ioan Bogdán, *Originea voievodatului român*, in MemIst., II, XXIV, 1902, p. 191—207; Despre cneji români, ibid., XXVI, 1904, p. 13—44; N. Iorga, IstRArd., p. 68—99; La Trans., p. 169—186; D. C. Arion, *Din istoria vechiului drept românesc*; Cneji (chineji) români, București, 1938, 239 p. (material documentar abundant, prezentat pe locuri neglijent, dezordonat); cf. și V. Meruțiu, *LucrGeogr.*, V 1929, p. 7—15 (vechi organizații teritoriale); Moga, *RoumTr.*, passim. S. Dragomir-S. Belu; *Evul Mediu*, in ActaMN., III, 1966, p. 173—180 (la p. 178 bibliografie mai amplă).

¹¹ Numeroase exemple de trecerea românilor transilvăneni și bănăteni la confesiunea catolică se cunosc din toate perioadele ; din veacul al XIV-lea : *Documente privind istoria României*, vol. IV, C, Transilvania, vol. IV, București, 1955, p. 266—267, 275 etc.; Iorga, IstRArd., p. 281—288 (sec. XVII—XVIII) s.a.

¹² Cf. de ex. repertoriile ample alfabetice de nume în DateIst., II, din care se citează mai jos (p. 225) cîteva cazuri.

¹³ MgYOrCs., VI, p. 191—194; DateIst., II, p. 177; MgYHnd., V, p. 189—194; Rom., IX—XIV, p. 322.

Drag, seris *Drágh*, devine *Drágffy*¹⁴; pe un „fidelis noster [al regelui] Olachus Sorban vocatus de Ochwa, quem in ritu katholico baptizatum Stephanum fecimus appellari” (a. 1366); „Ladislaus dictus Olah, alio nomine Vayas”, „Stephanus dicto Olah alio nomine Pintches”, „Stan dictus Fejyr ... Olahus” și alte cazuri asemănătoare din veacul al XIV-lea¹⁵. Procesul trecerii la catolicism și maghiarizarea „aristocrației” rurale împreună cu elementele mai răsărite ale populației românești a continuat tot timpul pînă la începutul veacului al XX-lea. În veacul al XVIII-lea sunt de menționat între aristocrații și magistrații din zona Hunedoara mulți cu nume românești (maghiarizate ca fonetism): *Bágya*, *Bája*, *Balis*, *Buda*, *Bugyul*, *Furka*, *Hernye*, *Kendeffy*, *Kenderessy*, *Mara*, *Marilla*, *Markocsán*, *Móre*, *Munyán*, *Nán*, *Pára*, *Toplicza*, *Vállya* și a.¹⁶. Dar între familiile fruntașe maghiare (maghiarizate) din cuprinsul comitatului Hunedoara (în majoritate dispărute)¹⁷, puține aveau în sec. al XIX-lea nume românești (*Balika*¹⁸, *Buda*, *Brus*, *Ivily*, *Kendeffy*, *Moldován*, *Vály*) ; celealte nume de formă ungurească citate de Köváry trebuie să fie maghiarizate. La fel s-a întimplat și cu numeroase personaje istorice mai vechi sau recente, ca și cu alte elemente populare eterogene din cuprinsul vechii Ungaria și a marelui monarhie multi-naționale a Habsburgilor.

Dintre figurile istorice de români mai celebre sunt de menționat, în afară de Ioan (Iancu) de Hunedoara și fiul său regele Matia (Mátyás) : voievodul Bartolomeu Drágfi în veacul al XV-lea (cf. GeschRum., p. 154—161); Nicolaius Olahus primulungariei în sec. al XVI-lea (cf. St. Bezdechi, *Nicolae Olahus. Primul umanist de origine românească*, Annoasa-Gorj, 1939, 126 p.; AnInstN., V 1930, p. 63—85; GeschRum., p. 186—207); Michael Valachus (1490—1582), viceregele Transilvaniei (GeschRum., p. 199—207); cancelarul ardelean (1597—8) Ștefan Iosif, român din Caransebeș (AnInst., XII, 1969, p. 223—229); în veacul al XVII-lea, Gavril Iovu, Ioan Kajoni (La Trans., p. 262). În veacul al XVIII-lea, o serie de erudiți și magistrați superiori și mijlocii în Transilvania, ca : Ladislau Dobrá, profesor la Institutul iezuiților în Cluj; Petrus Sebessi, „nobilis Transylvanus Valachus Szézszebesiensis”, a. 1725; Alexander Bényei, praenobilis Valachus de Magyar Benye; Nicolaus Draagosi

¹⁴ MgyOrCs., III, p. 378.

¹⁵ RoumTr., p. 64; Apulum, XIV, 1976, p. 167.

¹⁶ Cf. Barcsay A., *Hungiadvármegye levélárában örzött homagiumok nemesi címér pecsétjeinek indexe* [Indicele pecetilor de embleme nobiliare ale homagilor în arhivele județului Hunedoara], în HdÉvk., XXI, 1911, p. 3—18.

¹⁷ Cf. Köváry L., *Hungadmegye kihalt családjairól* [Despre familiile dispărute ale județului Hunedoara], în HdÉvk., XI, 1900, p. 51—57; Wettner M., *A Hungadiak*, ibid., p. 89—136.

¹⁸ Moșierul Ioan Balika în Chitid, a. 1787, ActaMN., III, p. 107.

Valachus Thordensis e comitatu eodem; Petrus Dallyai, român autor al unei „vieți a sf. Francisc de Sales”, a. 1738 etc. (ErdMEgy., p. 291), dar și alții, unii cu nume gentilicii românești : Balku, Boer, Koszta, Marosán; majoritatea însă cu nume de tip unguresc¹⁹. Episcopul romano-catolic al Transilvaniei la Alba Iulia, Anton Stoica, între a. 1749 și 1759 (mort în a. 1770) era român din familie ce treceau la „reformati-calvini”²⁰. În veacul al XIX-lea cazurile apar mult mai numeroase, din care sint de menționat abia cîteva : Dobran Ioan funcționar superior (udvari ügynök) la Curtea imperială din Viena pe la a. 1848 (MgyOrR., p. 71); Moga János general în revoluția 1848 (MgyOrCs., VII, p. 829); generalul austriac Trajapșa prin a. 1880—1890, cavaler din Caransebeș (Date-Ist., II, p. 384), care obișnuia să spună „eu sunt român « plouat », o știe și împăratul”²¹, ca și alții generali de seamă în armata austro-ungară, mai ales bănațeni, ca Traian Doada, Seracine, Cenai, Gurian, Sandru etc.²²; marele fizician la Viena Nicolae Teleclu; profesorii universitari Grigore Moldovanu (la Cluj) și Gheorghe Alecs (la Budapesta) se declarau și erau recunoscuți de toată lumea ca români (renegăti), alături de alții mulți ce nu mai aveau decit numele gentilicii românești, ca unul la facultatea de drept în Cluj (prin a. 1872—1918) Boler Elek²³, poate de origine românosecuiască; Wild Aloisius (Alajos), deputat, făcut nobil în a. 1867, din familia veche românească la Săliștea Maramureșului (MgyOrCs., XII, p. 241, Pótkötet, p. 364); Bud János (născut în 1880 la Dragomirești, Maramureș), eminent statistician, economist, profesor și ministru la Budapesta, — unde între miniștrii prin a. 1950 apare și numele românesc Marosán György. Tot spre obîrșie „valahică” (olahi-români, mai ales din Secuime, eventual din părțile Transilvaniei nord-vestice și Slovacia, fostul „Felvidék”, maghiarizați mai demult și numiți cu „ethnicon”ul de formă ungurească) Oláh și sint numeroase familii nobile în Ardeal și Ungaria (MgyOrCs., VIII, p. 212—215, 332 pînă în veacul XIX-lea), ca și alții „homines novi” cu acest gentiliciu, din care cel mai remarcabil era Oláh Gusztáv,

¹⁹ Cf. Tóth Z., *Az erdélyi román nacionalizmus első százada* [citat supra, cap. II, nota 71], p. 58—60, 174—187 etc.

²⁰ „Sigismundus Antonius Sztójka L. baron de Sala permissione divine episcopus Transylvananensis” a dezvoltat o activitate organizatorică și constructivă remarcabilă la catedrala și episcopia din Alba Iulia, din fruntea căreia a demisionat în 1759, din cauze necunoscute (probabil conflict cu cercurile aulice din Viena; MgyOrCs., X, p. 873); despre maramureșanul Anton Sigismund Stoica : Apulum, XII, 1974, p. 329—331.

²¹ A. Paul, *Între Someș și Prut* (1905), p. 38.

²² A. C. Popovici, *La question roumaine* (1918), p. 215.

²³ Cf. ErdMEgy., p. 169—181, unde apar nume slave ca Navratil, Plósz, alături de cele germane, Meltzl, Richter, Schneller, Tagl etc. și de majoritatea ungurești, în chip firesc.

neurolog și psihiatru în veacul al XIX-lea; fiu al omonimului arhitect la Budapesta și a. (cf. CsGyKSz., p. 303); atare nume gentiliciu a emigrat și mai spre vest, în Austria, unde poate fi menționat ministrul socialist Franz Olah prin anii 1960²⁴; numele lui nu poate fi străin de etnonimul respectiv de formă ungurească, iar purtătorul trebuie să aibă obîrșie (eventual mai îndepărtată) „olaho” — maghiară din părțile Transilvaniei sau din alte teritorii ale fostei monarhii locuite de români, — căci din simplă fantezie, snobism ori gust pentru exotism un autentic vienez-austriac de spătă-veche nu e deloc probabil să-si fi luat numele unui popor subjugat ca al „olahilor” din teritoriile intracarpatiche. Cea mai potrivită analogie pentru etnonimul-antroponim „Oláh” din Austro-Ungaria este paralela „dublet” de formă slavo-grecească din zona balcanică: gentiliciul Vlahos frecvent în Grecia (de ex. un general Vlahos la Atena)²⁵, derivat cu sufix slav Vlahov la bulgari, Vlahovici la sîrbi (de ex. un ministru la Belgrad prin a. 1960), indicind evident elemente de obîrșie aromânească, „cutovlahi” (macedo-români). În Austria există și alte nume de tip românesc, ca de ex. Krischan ce nu poate fi altceva decit rom. Crișan. Asemenea exemple pot fi multiple, fără a izbuti întocmirea unui tabel complet.

Destul de numeroase și importante elemente românești s-au ridicat la trepte înalte în ierarhia feudală ori capitalistă a Ungariei și chiar a Austriei²⁶ (servind interesele și cultura altor popoare, chiar pe împărlorii neamului lor din patria de obîrșie, Transilvania); cu atât mai numerosi au fost oamenii „de rînd”, mai ales funcționarii, meseriași, comercianții, muncitorii și alte categorii sociale cu nume românești maghiarizate (gentilicii) în Transilvania și Ungaria²⁷, ca și în alte țări limitrofe sau mai îndepărtate²⁸.

Putinele exemple că acele citate aici arată necesitatea imperioasă de a fi reexaminat integral materialul documentar și prin optica critică a onomatologiei, care poate și trebuie să aducă servicii de seamă.

²⁴ Cf. de ex. Scînteia, nr 6384, 19 IX, nr 6426, 31 X 1964 etc.

²⁵ Le Monde (Paris), 5 X 1963 etc.

²⁶ Ca și în alte țări, Rusia, Polonia, America etc.; cf. nota 28.

²⁷ Cf. de ex. Astra, 1927, nr 25, 19 V, p. 2 (T. Popa).

²⁸ Datele asupra răspândirii românilor din Transilvania sunt adunate în marea monografie a lui St. Metes, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII–XX*, ed. II, București, Ed. Științifică și Enciclopédică, 1977 (ed. I, 1971). — În fostul regat al Ungariei din cadrul marei monarhii habsburgice, prozelitismul deznaționalizator unguresc a făcut ravagii mai ales în Secuime (supra, cap. II) și între șvabi și germani (supra, p. 21; cf. nume de „unguri” ca Göbl devenit „Gálidi”, Ortmayr devenit „Ortvay”, Treml > Tamás”, Hampl și a.), între slovaci (Melič, Apulum, XIII, 1975, p. 759; Kniecsa, Pállovics, Prohászka și mulți alții) care mai mult decât români au contribuit la sporirea „națiunii eteroclite” dominante în Ungaria. La Budapesta și în toată țara erau multe și mișuna incă antroponime germane și slave ce n-au apucat să „naționalizeze” prin traducere ori simplă înlocuire după rețetele școlii onomatologice a lui Lengyel Z. (supra,

cercetării istorice, completări valoroase pentru toate perioadele și teritoriile. Știindu-se că amestecul elementelor etnice variate și asimilarea lor în „națiunea dominantă (majoritară)” este un fenomen firesc, chiar necesar pînă la o anumită limită într-un stat poliglot și atât de pestriț cum era vechea monarhie habsburgică (supra, p. 24 etc.), un studiu integral asupra maghiarizării și integrării atât orice grupă etnică ar putea să arate în adevărata proporții apărute și grupă etnică „ösmagyár”) paralel cu aportul diverselor „nations” la formarea statului și culturii în limba maghiară, cu „nationes” la formarea statului și culturii în limba maghiară, cu structura socială și demografică în vechea Ungaria (feudală și burgozo-moșierească), ca și în Secuime.

La populația maghiarofonă, alături de topônime²⁹ și de cunoscute uzuale, mai frecvente apar antroponime românești în Secuime, luate prin deznaționalizare, adică trecute în comunitatea socială ungaro-siculică de către indivizi ori grupe de români care s-au secuizat, pierzîndu-și limba, unii confesiunea și majoritatea din ei chiar conștiința adevărării obîrșii social-ethnice. Că totalitatea acestor maghiari cu nume gentilicii românești este alcătuită numai din români instruiți o arată pînă la evidență procesul maghiarizării schițat mai sus în linii generale și unele detalii cu aspecte locale (cap. I și II), ca și certitudinea că în monarhia austro-ungară maghiarii din Transilvania și Ungaria ori din Secuime nu luau nume gentilicii (de familie) românești, adică ale unei populații subjugate în stare de inferioritate politică, economică și juridică. Înainte de a. 1918 și chiar după această dată nu poate fi vorba ca ungurii să adopte numele proprii românești, ori de „valahizarea” lor (eventual prin „traducere”), incit purtătorii de antroponime românești în societatea feu-

p. 30). Este știut că fenomenul amestecului elementelor etnice-sociale izolate sau în grupe mici, individual și asimilarea lor a fost frecvent în toate statele și epociile, fiind clar că nu există popor în Europa ce să nu aibă în compozиția sa „amestecuri etnice”; dar proporțiile pe care asemenea fenomen le-a luat în Ungaria intre orice închipuire.

²⁹ Tabele cu nume de locuri românești în Secuime (toponimia zisă „minoră”: dealuri, părți de hotar, păraie, văi etc., nu localități sau cursuri mai mari de ape) a întocmit (după hărțile militare austriace de 1 : 75 000, SzFLeir. și alte surse) S. Opreanu, *Contribuții la toponimia din finul secolului*, în LucrGeogr., II 1924–5, p. 153–189 (= Die Szekler, 1939, p. 103–136), cu unele exagerări, erori de transcriere și interpretare, cauzate de lipsa unei pregătiri ori măcar a unei colaborări filologice-lingvistice absolut necesare în asemenea cercetări. Citevat oponește (locuri, ape, hotare) românești în Secuime, unele maghiarizate, citează Chindea, op. cit. (supra, p. 101), după el: MijlDesn., p. 25–

26. Toponimia majoră a Secuimii (localități, ape mari) este slavă și maghiară, cumăna etc.; dar numele de locuri (văi, dealuri etc.) românești sunt foarte numeroase, cl. Sever Pop, op. cit. [infra, p. 252], p. 201 cu harta (Die Toponymie Siebenbürgens, Fluss- und Hügelnamen), ca și hărțile austriice, românești etc. Situația toponimică în zona secuiescă este în general asemănătoare cu cea din oricare altă parte a Transilvaniei.

dală și burghezo-moșierească maghiară săt cu toții români deznătiionalizați, chiar dacă lips este (lipsă firească, adesea, în condițiile documentării săracăcioase ale vremii) vreun alt indiciu despre obîrșia lor etnică³⁰.

Antroponime românești în Secuime săt (sau mai bine zis : erau) foarte numeroase, tipice, cu deosebire semnificative din punct de vedere lingvistic și social-istorică³¹, mai numeroase în documentarea veacurilor al XVII-lea și urm., iar în veacurile al XIX-lea și XX-lea (cind documentarea scrisă este mult mai abundentă : acte, epitafuri, monumente, presă, literatură etc.) săt atit de multe exemple, încit apare inutil și imposibil a le înregistra și cită pe toate. Dar față de multimea impozantă a antroponimelor ungurești în documentele din veacurile trecute, numele românești (și slavo-române) rămân mereu în minoritate, uneori fiind aproape dispărante, din două motive mai de seamă (in nepotrivire cu numărul efectiv mare al populației, mai ales rurale românești, românofone) : a) situația de netă inferioritate economică și social-juridică a elementului românofon, majoritatea iobagi, creșători de vite, mesteșugari, oameni modești și săraci, care se manifestau mult mai rar și echivoce în documentele scrise, b) înlocuirea (schimbarea, „traducerea”) multor nume românești prin nume maghiare (infra, p. 239–244). În materialul documentar privitor la ținutul secuiesc (vechile „scaune”, supra, p. 32–33) din veacurile XV–XVIII-lea se află (cum s-a văzut parțial în paginile precedente) antroponime românești care în etapa veche (ca și natural în cea „modernă”, mai recentă) săt purtate de elemente etnice evidenț românești (românofone); dar este foarte probabil că mulți din purtătorii lor se declarau și erau considerați încă de atunci „secui”, integrati în masele maghiarofone. Din cîteva colecții de documente (în primul rînd marea „Arhivă secuiască” SzOkl., „lustre” și reperitorii de persoane în revista GenF. și broșura ErdMest., din două „archive familiale” EndLev. și SándLev., seria de DocArd., documentele citate și utilizate în excelentul OklSz., material din veacul al XVIII-lea publicat de T. Popa, N. Iorga și a.), în toponimia zisă

³⁰ Despre antroponimele ungurești (de tip maghiar) la români, infra, Anexa I.

³¹ Bine cunoștea (ori întrezărea) atare situație Tóth Z. (supra, p. 114–119), admind – volens-nolens – că „român nevet viselő székelyek már a XVI. században sem tartoztak a ritkaságok közé. Amiota románság volt a székelységen, a beolvadás a legese-kélyebben kényszer nélkül szüntelenül folyt...” (ErdM., 1942, p. 555 : secui cu nume românești nu erau o raritate chiar în veacul al XVI-lea. De cind a existat românimile în Secuime, integrarea sa desfășurat continuu fără nici o silnicie); dar nu se ostenește să citeze nici măcar unul din nenumăratele exemple cunoscute în documente și bibliografie, pe care de altfel nici cercetătorii români (supra, p. 111–112) nu le citează, ignorând materialul documentar (aproape integral) din veacurile XV–XVIII.

„minoră” munți, văi, locuri etc. (de ex. în GyHNeV.), ca și alte surse documentare-bibliografice (CsGyK., CsGyKSz., UdvT. etc.) săt citate în ordine cronologică unele exemple, menționind de obicei numai atestarea mai veche.

În anul 1426 săt cunoscuți niște „fideles nostri Ioannes Kenesius dictus Magyar et Radul filius Czako de Bereczkfalva nostr(a)e declararunt majestati quod in confinibus Terr(a)e Siculorum nostrorum versus partes Moldaviae existeret villa Valachalis Bereczkfalva vocata” (SzOkl., I, p. 120; Ioan Kenesius – Magyar și Radul fiul unui Czako erau fruntași ai românilor la Brețcu, localitate românească). La 1492 se menționează la Sfintu Gheorghe un Blasius Roma (SzOkl., III, p. 118, eventual „Roman”); a. 1507 la Odorheiul familia cu nume tipic și evident românesc Ficsor Ladislau și Anton, care primesc proprietăți pe „Cimpie” („nemes udvarhelyi Ficsor Lászlónak és Antalnak Rücs és Pakocsa helységben bizonyos vett joszágrészket”, MgyHnd., V, p. 679)³²; a. 1510 „quidam Czorda nomine et Chygan Walachi in Ilijefalva [Ilieni, jud. Covasna] commorantes” (SzOkl., I, p. 322–323); 1517 Petrus Ficsor de Atosfalva [Hotești, jud. Mureș] în comitatul Albensi Transilvaniae jur. assor. (GenF., III, p. 88); 1538 Albertus Wancha de Zekelfalva, Szabó K., A régi székelység (1890), p. 74; 1549 nobilis Ladislaus Drakulja (SzOkl., IV, p. 15); 1554 Georgius Volah la Tg. Murăs (SzOkl., V, p. 69; OklSz. 708 = „Oláh”); 1566 Borbat Ioan, Borbat Petru, Borba, Franciscus³³; Boyer³⁴ Martin; Chortan(?) Balas (SzOkl., II, p. 196–204); 1578 Moga Iudit (SzOkl., IV, p. 28), Mihail Rado (IV, p. 20; formă diferită de Radul(y), ca atare posibil să nu fie românească); Guzoran [nume secuiesc, ori slavo-român, turcesc ?] Nicolae, biró (SándLev., p. 28); 1580 Balthasar de Bottyan (SzOkl., IV, p. 74; nume românesc după Edelspacher și Hunfalvy, infra, p. 224;

³² Antroponimul apare de timpuriu în numeroase atestări, ca Ficsur puer Valachicus, OklSz., 246, din apelativul ung. ficsor „feclor” împrumutat din română (InflR., p. 44), curent și în antroponimia românească Fecioru ; în documente din Transilvania și Ungaria, MgyHnd., V, p. 371, 378, 474 în zona Cluj, Ficsor, Fychor, p. 170, 244 în zona Hunedoara : Rom., IX–XIV, p. 66 ; în Secuime : Ficsor Miklós, iobag la Vețea (SzOkl., V, p. 319) ; un pircălab al cetății Gurghiu Fichor Petru în a. 1599 „itt való fő porkoláb-játul Fichor Peter tol” ; familia Ficsor, în Nograd, nobilitată în veacul al XVIII-lea (MgyOrCs., IV, p. 172) etc. ; alte pilde Ficsor, cu grafii variate (Fichor, Fychor, Fychur) în Ungaria și Transilvania (sec. XV–XVII), toponime și apelativul ficsor (sec. XVI–XIX) StUn., 1962, 2, p. 14, 21; NyIrK., IX, 1965, p. 151; X, 1966, p. 104–106; XI, 1967, p. 16–17; MNyTEtSz., I, p. 906.

³³ Despre antroponimul Borbat, Barbatus (Bărbat), foarte răspindit, cf. OklSz., 86 ; Rom., IX–XIV, op. 177 ; apelativul borbát în limba maghiară, împrumut din română (bărbat), InflR., p. 26.

³⁴ Cf. boer, békár, bojir nobilis Valachus ; cîteva exemple din veacurile XV–XVII, OklSz., 78, 1132; MgyOrCs., I, p. 147. Nume slavo-român ori peceneg, eventual și secuiesc.

la Ocna de Sus ; la Nicolești un „szentmiklósi Oláh Mihált Karácsonköven [la Piatra Neamț] az városiak es az vornik megfogták vétek nélkül es vöttek el töle fl. 12”, DocArd., VII, p. 310 ; tot acolo un Petres Mihály ; a. 1609 Oláh Stefan și Bogdan Paul la Dănești (Ciuc, SândLev., p. 55–56) ; Opra Paul din Tomești (Ciuc, SândLev., p. 57 ; CsGyKSz., p. 90–91 ; supra, p. 280). Familia numeroasă, cu multe ramificații în zona Covasna, Vajna (Voineea) din Pava este atestată la a. 1610 : Vajna Stefan (MgyOrCs., XII, p. 13–20). La a. 1614, numărul românilor și numelor slavo-române este relativ mare : „regestratio” (index civitatum, oppidor. villarum et possessionis sedium Siculicaliu Maros, Udvarhely, Sepsi, Kezdi et Orbay, item Csik, Gjergjo et Kasszon, citat de Benkő, MarSz., p. 93), în 270 sate, sunt menționate în total vreo 660 nume de români (copiate și comunicate de St. Metes), majoritatea iobagi și zileri, care prezintă din punct de vedere lingvistic-onomatologic un amestec interesant și deosebit de semnificativ : 439 (mai mult de 2/3) sunt Oláh, restul nume românești și slavo-române, ca Albu (Benedic, primipilis în Zagon, Ioan ped. pixid. etc., Petru), Ban, Barbu, Bancilea, Boca, Bucur, Butica, Chiria, Ciubăr, Dan, Luca, Musca, Oprea, Păcurar, Prodan, Radul (de ex. Radu Ioan, primipilus în Ciumani – Csomafalva), Roman, Sorban, Stancul, Stoian, Triful, Vancea ; nume ungurești (Birtalan, Chendi, Fărcaș, Fekete, Fodor, Hajdu, Hosu, Mesaros, Nagy, Santa, Tamasi, Vaida, Veres) ; unei erau din Făgăraș, Treiscaune și Țara Românească, dar majoritatea evident localnici, indigeni, adică din satele unde muncea și i-a găsit conscripția. O „lustră” tot din a. 1614 a scaunelor Ciuc, Giurgeu și Casin cuprinde cîteva nume : în satul Casin (Kászonujfalú ; supra), Iacobeni (Kászonjakabfalva) Baricz, Kalina, Oláh, Opra ; Ciucsingeorgiu între „iobagiones” Balika, inquilini Kendi István locuind în casa lui Todor Valentin, mai mulți Oláh ; în Bancu (Bánkfalva) „primipilus” Moldovan Ioan, „antiqui iobbagiones” Oláh Ioan, Dobondi Ioan, Oláh Matei ș.a. (GenF., XI, p. 49–54) ; la Ciucani (Csekefalva) Szöcs Opra inquilinus, Borka Ioan ; la Cosmeni (Kozmás) primipilus Borbát Ioan, inquilin Oláh Matei ; Sincrăieni (Szentkirály) inquilini Oláh, Raduly Ladislau ; Jigodin (Zsögöd) Raduly Stefan ; Tușnad Oláh Stefan, iobbagiones Vernika Ioan, Oláh Stefan ; Misentea (Mindszent) inquilin Oláh Nicolae ; Sintimbru (Szentimre) ped. pix Dobordán Stefan, inquilini Oláh Sorban, Ola Gheorghe (GenF., XI, p. 94–99, 129–132). „Lustră” scaunului Gheorgheni din a. 1616 : Oláh Ilias inq. al lui Ioannes Litterati, Fekete Matei oláh fi, Bogdan Stefan J., Dancz Mihail (ibertinus), Anton, Gheorghe p. ; Oláh Andrei inq. Francisci Péter, Raduli Ioan I., Dobra Angalit I., Oláh Matei j(obbagio), Cziiorba Opra j. Ioannis Dienes, Oláh Petru, Raduli Ioan, I. debilis, Oláh Andrei j. Gregorii Dorgo, Bongy Ioan j. Valentini Borsos, Oláh

Ștefan inq. relictæ Georgii Aztalos, Barincez Petru, Nagy Stoika j. Petri Baricz ; mai mulți Oláh, Raduli ; Oláh Ioan J., Kortena, Muza Opra inq. al lui Oláh Ioan, Cziby Gheorghe I. Roman, Oláh Lucas pix(idarius), Dragicz Ioan pix., Dragicz Mihail j., Bokor Mihail, Boka Opra, Oláh Opra etc. (GenF., V, p. 71–72, 81–83). – Prin alte documente : la a. 1622 Boer Stefan din Târcești (Târcsafalva, Odorhei) assessor la Cristuru (UdvT., p. 331) ; 1627 Dragiz Ioan din Tomești (Ciuc, SândLev., p. 66) ; 1636 Czibre Petru și Oláh Ioan nemesi, cetăteni jurăți din Odorhei (UdvT., p. 363) ; providus Ioannes Oláh alias Purkarja, la Odorhei (SândLev., p. 76) ; Boda alias Nagy Balász, iobag din Aita Seacă (EndLev., p. 24) ; Bajka Opra iobag (EndLev., p. 26) ; 1639 la Olteni (Oltszem, jud. Covasna) Biroga, Bogdán, Bucz, Mihalica, Mirchie (= Mircea), Vajna (SândLev., p. 86–88) ; Roman Stefan și Rattar (Rotaru) Gyula (Iulius), iobag român (oláh jobbagy, UdvT., p. 385). La 1658 „lustră” scaunului Ciuc Superior (regestum familiarum primipilorum), din mai multe sute de nume par să indice români : Martsan, Gurzo, Guzoran, Ola Francisc, Bukutzon Andrei, Dobordan Martin, Borbat Ioan minor, Karda[?] Mihail (GenF., IX, p. 15–22, 47–53). La 1659 Petre Ioan servitor al lui Daniel Francisc, devenit „cavaler” (UdvT., p. 387) ; 1663 Boer Martin din Târcești, nobil (SzOkl., IV, p. 300) ; 1671 Martinus Dobordan din Sântimbru (Ciuc), făcut primipilus (lofó, CsGyKSz., p. 113 ; SândLev., p. 130) ; Oláh Emeric din Ciumanî (Csomafalva), făcut primipilus (CsGyKSz., p. 116) ; 1677 Borbath Matei și Francisc făcuți nemesi (UdvT., p. 388). În a. 1690 în Treiscaune și la Zagon : Stephanus Boér vicejudec sedis Kézdi (ErdM., 1941, p. 312, 325 etc.), Vajna Ferenc, Vajna Orbán la Zagon (ibid., p. 313, 314, 315 și passim), primipilus Franciscus Csorja de Zagon (p. 317), nobilis foemina Elisabetha Vajna, nobilis quondam Ioannis Guruzda de Zagon relicita vidua (p. 318) ; primipilus Stephanus Albo mediocris de Zagon, annorum circiter 40 (p. 318) ; primipilus Thomas Albu de Zagon annorum circiter 46 (p. 319) ; providus Demetrius Oláh, jobbagio generosi domini Georgii Jankó de Zagon annorum circiter 25 (p. 323). În 1691 „lustră” nobililor din Treiscaune conține foarte puține nume românești (resp. slavo-române), ca : Mihalca(?), Vajna, Ban, Baricz, Alfa, Balyko, Borcea, Roman, More, Dobri, Balyka, Bajku, Ola etc. (GenF., IX, p. 73–78, 102–105, 126–130). 1696 Vojka Toma la Sinsimion (EndLev., p. 171).

În veacul al XVIII-lea, mențiunile despre români și numele românești sporesc substanțial ; dar nu din cauză că s-ar fi „intensificat imigrarea de români” (cum încercau să prezinte lucrurile unii erudiți și Tóth Z. I. în timpul ocupației horthyste a nord-vestului Transilvaniei), ci în primul rînd prin faptul că ei se ridică manifestându-se

mereu mai frecvent și activ anterior, participă direct la viața publică având un rol sporit și se asimilează între secui; fie păstrindu-și antroponimele românești, fie schimbându-le majoritatea din ei cu nume ungurești (sursele documentare cam aceleași, supra, p. 212).

Regestum sedis Siculicalis Superioris, a. 1702, CsGyKSz., p. 520—540, cîteva nume românești ori probabile: *Bács, Guzorán, Bogács?*, libertini *Emericus et Blasius Val(achi?)*, *Csia, Baricz, Trutza, Bajko, Bokor, Opra, Koszta, Dancs, Mojsa, Kosztály* etc. Între aderanți aristocrați secui ai lui Francisc Rákoczy, în actiunea lui din anii 1703—1711, sunt menționati trei cu nume românești: *Boer Paul, Boer Gabriel și Vajna Stefan* (EmlSzM., p. 637, „Bujdosó kuruczok Moldvában és Havasalföldön”); la 1705 un *Száva Mihail* este făcut „lobont” (UdvT., p. 423). În veacul al XVIII-lea, la Brăduț (Bardocz), o familie cu numele tipic *Borbáth* (v. Bár bat) se ridică la situații sociale înalte: în a. 1794 Ioan și Mihail erau judecători în această localitate (MgyOrCs., II, p. 163). Celebri erau pe la începutul veacului haiducii din zona Odorheiul *Balika, Bucur, Kimpian* (Cimpianu), Fekete Vasile, a căror obîrșie românească este recunoscută (UdvT., p. 434—435); contemporană este seria de „latrones” din zona Ciucului: *Sztan Baltesh, Raducz, Juon, Nikora, Onucz, Kaluttul*, la a. 1713 (SzOkl., VII, p. 195). În a. 1726, la Atia: *Boer, Booka, Kioran, Moga, Oláh* etc. (supra, p. 72). Din a doua jumătate a veacului mai pot fi menționate cîteva serii, ca: Siculeni (Madefalău, (A)Madéfalva, Ciuc), „Michael Raduly et Bernardus Ferencz Madef. ibidem a regalibus occisi” în a. 1764 („Siculicidium”, CsGyK., II, p. 26); apoi materiale onomastice deosebit de abundente și seminificative din zona de sud a jud. Treiscaune (Covasna) cuprinse în registrul procesului dintre Francisc Henter din Sepsi Szentiván (Sintion Lunca) și un număr de secui ștași ca juzi jurăți ai satelor Lîsnău și Ozun (a. 1781)⁴¹; numeroase gentilicii românești din cele mai tipice, ca *Boer, Opra, Olá, Stanciul Baba, Tuna, Raduly, Gligor, Ald(e)a, Bailla, Aldika Munteanu, Stoika, Stanciu, Drăganu, Nitsulj Thodor, Bulântsa Barbulij, Gheorghe, Stan, Matei, Manea Bulancu, Ioan Comsa* (Komsa), *Sorbány Mokány, Szelecsánu, Stan Blidaru, Vacaru, Mukács Bajkó, Iuonicza, Cretzuli, Burtsa* (Burcea), *Homotea, Kapata* (Capota), *Bailla*; Gheorghe *Vasil, Gheorghe Darabant, Ioan Nyaguly, Ioan Kosztandi, Mihail Bajko, Ioan Baba, Gheorghe Oprea*; din a. 1779: *Ioan Drăganu*, în alta *Ștefan Pop*, cățiva *Ciocan* (Tsokán) și *Bador, Ioan Tompa, Dragamer, Berde, Benke* (Benchea), *Todor, Cserea, Moldován, Dragamer Nyagully, Pap Nyágully, Kilitsa, Kiritză*, *Todor, Raczula, Pay, Bordaș Dragomir*, mai mulți *Buts*. Ei sunt din

⁴¹ Publicate de N. Iorga, *Incepiturile și motivele desnaționalizării în Secuime*, în MemIst., III, XVIII, mem. 8 (1936/7), p. 217—222.

satele Saciova, Măgheruș, Sintion, Reci, Coșeni, Chichiș, Boroșneul Mic, Dobolii de Jos, Aninoasa, Bita, Comalău, Păpăuți și Zizin. Majoritatea din ei s-au maghiarizat, dar numai cei din satele unde elementul românesc a „dispărut” ca atare, adică nu mai este indicat în statistica maghiară din ultima vreme (a. 1910), ca: Saciova (români 3 — unguri 271), Reci (rom. 3 — ung. 890), Coșeni (rom. 10 — ung. 453), Bita (0 — ung. 430), Aninoasa (1 — 489); în aceste sate, deci, numeroșii *Nyaguly, Raduly* etc. și urmașii au devenit secui. În celelalte sate însă ei s-au menținut în oarecare măsură: Măgheruș 62 români, Chichiș 375, Boroșneu 1059 (?) etc. Alte serii (unele nume se repetă, în chip firesc): *Manea, Matei, Neagu, Gheorghe, Stan, Raduli Stan, Komán István, Ioan Comsa, Dumitru și Barb Bulárka, Algye Muntyan, Marin Vaszi, Ioan Szankuj, Olah Vaszi, Simon Raduly, Clemens Sorbány, Serban, Mihail Oprea, Ioan Dregány, Opre Blidarul, Matsellar Vasile, Gheorghe Vácarul, Ion Tohaneanul (Takanan), Oltyan, Sztanciu, Paskuj* etc.; *Plotzkár* (Ploscarul), *Boile (Boilă), Drăganu, Ioan Vojkuly, Oprea Bucur, Oprea Gheorghe, Coman Munteanul*. — Din seauul Mureș, în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, lungi conscripții de enoriași și preoți ortodocși, majoritatea cu antroponime românești, DocMur., p. 8—81 [cu multe erori de transcriere și de tipar], supra, p. 73—76. Descoperitorul minereului de aramă la Bălan (Ciuc), prin a. 1780, era românul Ioan Oprea (CsGyK., II, p. 48 „egy Opra János nevű Timafalvi oláh fedezte fel pásztorlásában”).

Din cărțile bisericești citate de Iorga în aceeași zonă Treiscaune sint de reținut numai: „robii lui Dumnezău Oprea birăul și Mihail Morariul din Belin” (a. 1760), sat în care la 1910 populația era după statistică: români 0, unguri 667 (în 1846: 87 familiile de români „nonuniti” Semat., 1846, 177, — adică majoritatea dacă nu chiar totalitatea locuitorilor); „această sfintă liturghie s-au cumpărat de Gheorghe alu popii Dimitrie și s-au dat pomană mie, popi Bucuru — Bokor popa Nagy Borosnyai”, „eu popa Bucur dela Boroșneu Mare — Nagy Borosnyai Bokor pap” (a. 1775), sat cu români 14, ung. 1371 la a. 1910 (dar 114 suflete „uniti”, Semat., 1835, vreo 16—7 familii „nonuniti”, Semat., 1846, 177).

Apare absolut necesar ca (în vederea unei cît mai ample și corecte informări asupra realităților social-etnice și demografice) acest material documentar să fie reexaminat integral cu mai multă atenție și competență, natural „fără preocupări polemice” (cum just a sugerat răposatul istoriograf al Transilvaniei Tóth Z. I.), punind la contribuție

totodată materialul inedit existent și accesibil⁴²; — dar nu e bine și corect să-și imagineze cineva că români (sau foști români) în Secuime erau numai cei care apar în documente ca „valahi (oláhok)”, ori purtind antroponime de factură românească (slavo-română) eventual și credință greacă (orientală), căci foarte mulți dintre ei (în primul rînd cei liberi, innobilații și oameni instărați, dar chiar și unii iobagi, zilleri) purtau nume gentilicii ungurești începînd din veacul al XVII-lea sau chiar mai înainte, la fel ca în alte zone ale vechiei Ungaria (cf. infra, p. 240, 248), iar majoritatea absolută a populației rustice românești nu apare individual, „nominal”, în nici un fel de document scris.

Mai tîrziu, în veacul al XIX-lea există atestări masive documentare și în lucrările de literatură ori istoriografie, presă, epitafuri etc. ale antroponimiei românești în teritoriul Secuimii; de ex. între familiile de proprietari mai de seamă din Ciuc, Giurgeu și Casin, consemnate în volumul CsGyK. (Benkő, I, p. 45: tûsnádi pap Ráduj Ferenc, II, p. 28 Petres, Bariczi, 31, 36 Zsok, 119 Nedelka, 134 Boda, 141 Forika, 144 Szarokan, Czárán (armeni?), Bajkó, Csortán, Kosztandin, Borka și.a.; jurnalul de călătorie în zona Homorod al lui Sándor I., publicat postum (SzHUT.): Bokor, Dregus, Nitzuj, Noda etc. (majoritatea încă români la mijlocul sec. al XIX-lea). Listele cu „nume de familie (családnevek)” întocmite de Kriza J., Vadrozsák. Székely népköltési gyűjtemény [Trandafiri sălbateci. Culegere de literatură populară secuiană], Kolozsvár — Cluj, I (1865), p. 384—385 însîră între secoli pe: Albu, Antónya, Barducez, Baricz, Balika, Borbát, Botyán, Boszorát, Csortán, Grúzda, Kolcz, Mircse, Orbok, Radó etc. (unele relevante apoi ca elemente românești de către Edelspacher, NyK., XII, 1876, p. 111—112, Hunfalvy, NyK., XIV, 1878, p. 305); în aceeași celebră colecție de literatură populară secuiană se află porecle (gúnynevek, p. 388: Akácios [ca apelativ există în ungurește], Fataró, Kutrejos [și apelativ]) și nume românești de animale (Blezoj, Dregan, Gribej, Kurbuj, Lupe, Maruca, Mundra, Murgu, Ursze și.a.), pe care nu le-a mai relevat nimeni. A. P. a u l (Între Someș și Prut, 1905, p. 135, 218—238) a semnalat la întimplare cîteva nume din zona de sud a județului Covasna (Treiscaune): Algya, Bács, Bokor, Dragomir, Cslopán, Remetyán, Tampa. Dar

⁴² De ex. în conscripții; (cf. Sub semnul lui Clio, Omagiu Șt. Pasca, Cluj, 1974, p. 85; ca aceea a lui Cziráky A. din a. 1819) și urbarii ale satelor din Secuime, păstrate în diverse arhive (Budapesta, Odorheiu, Tîrgu Mureș, Cluj etc.), arhivele eparhiilor românești (Blaj, Sibiu) și maghiare, ca și la parohiile din Secuime, în acte de posesiune privată, cărtile de hotărnicie și proprietate ale fiecărui sat, existente încă din veacul al XVIII-lea pînă la întocmirea cărților fundiare (funduare) după a. 1866; în epitafuri și alte inscripții, ca și în monografia lui Benkő J. „Székelyföld” (Muzeul Brukenthal, Sibiu) etc.

tabele mai ample de antroponime românești în Secuime și la „secui” a dat mai întîi geograful clujean S. Opreanu, *Tinutul Secuilor*, în LucrGeogr., III, p. 107—121 (*Die Szekler*, p. 94—99): liste provizorii, parțiale, după recunoașterea autorului însuși (deci cu lacune firești care la o cercetare chiar parțială și fortuită se dovedesc numeroase și cam grave; cu atît mai mult față de ansamblul materialului); sunt peste 650 nume gentilicii (de familie) copiate de către prof. Opreanu din cadastre, matricole, cărți funciare, epitafuri, numai din zone ale vechilor județe Odorhei (13 localități: Odorhei, Dealul, Zetea, Corund, Prajd, Atia, Atid, Cristur, Mihăileni, Tărești, Dumitreni, Vlăhița, Polonița), Treiscaune (28 sate: Estelnic, Poian, Sînzieni, Valea Seacă, Petriceni, Lemnia, Brețcu, Aita Mare, Bicsad, Arcuș, Boroșneu Mare, Pădureni [fost Bessenyeő], Dobolii de Sus, Coșeni, Sîncraiu, Fotoș, Bita, Olteni, Bodoc, Angheluș, Eresteghiu, Chileni, Belani, Alungeni), Ciuc (4 sate: Ciucani, Simonești, Vrăbia, Casin). Din zona Gheorgheni — Giurgeu (Suseni, Ciumani, Joseni, Gheorgheni, Valea Strîmbă, Chileni, Lăzarea, Ditrău, Remetea, Voșlobeni), citează multe antroponime românești T. Chindrea (*Contribuții* [supra, p. 101], p. 29—32), iar din partea de vest a jud. Covasna (Herculan, Bătanii, Bodoș, Aita Seacă, Biborteni, Baraolt, Aita Mare, Valea Zălanului, Bicsad) la G. Popa — Lișteanu, op. cit. [supra, p. 101], ca și alți autori (Iorga, Dumitrașcu, Tütuanu, Negreanu etc.). În campania pentru studiul compoziției serologice a singelui, dr. P. Rămanea nătu (Cluj) a întocmit ample tabele de nume ale locuitorilor (mai ales elevi de școală elementară) în fiecare sat unde a strîns material hematologic; dar a publicat și semnalat asemenea antroponime numai din 28 comune (Arcuș, Hăghig, Aita Mare, Dalnic, Reci, Micfalău, Brates, Estelnic, Turia, Brețcu, Filiași, Lupeni, Corund, Jimbor, Merești, Ocland, Lueta, Cușmed, Siclod, Zetea, Lăzarea, Siculeni, Racul, Gîrciu, Sînsimon-Simonești, Cosmeni, Măgherani, Săbed, — cu unele elemente sau forme pe care nu le dău ceilalți cercetători români, BulEBiopol., VI, 50—51). Foarte multe antroponime românești la populația românească din Secuime au fost semnalate că atare în presă (supra, p. 102) din zona Odorhei, Treiscaune și Ciuc (cf. și CsGyKSz., passim); prea puține înregistrări avem pînă acum din veacurile XIX—XX-lea pentru valea Nirajului (p. 74—75), în afară de documentele din veacul al XVIII-lea (supra, p. 60), la care se adaugă bogata noastră „recoltă” din a. 1966 (supra, p. 127—134), iar din veacul al XVII-lea în documente (supra, p. 48).

Un amplu (dacă nu tocmai exhaustiv) reper toriu al antroponimiei românești în Secuime ar trebui să cuprindă întregul material adunat sistematic mai întîi din documentele veacurilor XV—XIX, din actele organelor administrative și

judecătoreschi, ale parohiilor si eparhiilor, de pe monumente, epitafuri si produse meșteugărești (cu toate dificultățile de lectură si restabilire a textelor)⁴³, din literatura si studiile citate si orice altă sursă de informație. Cum s-a relevat (in special de S. Opreanu), antroponimele de tip românesc (si slavo-române), intrebuintate ca gentilicii (nume de familii) existau curente prin satele si orașele Secuimii în veacul al XIX-lea si persistă multe pînă azi ; ca atare, ele apăreau nu numai în actele oficiale amintite, ci și în presa locală, în numeroasele gazete maghiare (cotidiene, săptămînale sau bisăptămînale), imprimate de acum un veac la Tîrgu Mureș, Odorhei, Sfîntu Gheorghe, Tîrgu Secuiesc, Miercurea Ciuc, Gheorgheni etc. : sint cîteva zeci de „foi”, majoritatea numite „Székely —”, deosebit de bine scrise si interesante, cu un valoros conținut documentar, de prim rang pentru cunoașterea populației din Secuime în veacurile XIX—XX. Parcurgerea lui integrală însă ar reclama cîtiva ani de căutări trudnice, — lucru ce nu se putea face în vederea documentării pentru prezența cercetare, care a trebuit să fie limitată la cîteva „sondaje” în unele gazete „secuiești” ce prezintă material antroponomic privind atât „aristocrația” cu pătura urbană, cît și poporația rurală a teritoriului secuiesc. Adevărat că, precum este și presa menționează numai persoanele care se manifestă în public jucînd vreun „rol social”, nu pe cei care tac și muncesc ; ca atare, atestările oferite de presă apar mult mai sărăcăcioase decît sint actele oficiale sau de proprietate, tabele ale comunelor, matricole bisericesti ori civile. Au fost consultate si excerptate parțial ziarele : *Székely Hirlap* (Tîrgu Mureș), I, 1869—II, 1870 ; *Székelyföld* (Tîrgu Secuiesc), I, 1882—IV, 1885 ; *Székely Lapok* (Tîrgu Mureș), 1898 ; *Székelység* (Tîrgu Mureș), 1901—1903 ; *Háromszéki Hiradó* (Sfîntu Gheorghe), 1903 ; *Székely Nép* (Sfîntu Gheorghe), 1906—1909 ; *Székely Ellenzék* (Tîrgu Mureș), 1907 (dintre acestea, a doua si penultima conțin foarte bogat material antroponomic românesc ; restul prea puține date utile) ; reviste ca *Székelység* (1931—1944), *SzMÉrt.*, „Anuare” ale școlilor etc., ca și orice publicații ce conțin antroponime. Chiar dacă ar fi parcuse si excerptate integral, ziarele si revistele nu pot totuși să ofere material complet dintr-o zonă în măsura cît este cuprins în actele oficiale ori eclesiastice. Nici un ziar unguresc nu vorbește, evident, absolut nimic de fenomenul deznaționalizării masive a românilor (rar vreo notiță nesemnificativă în acest sens).

⁴³ Puține epitafuri (cele de piatră) mai vechi de 3—4 decenii pot fi citite azi, majoritatea fiind distruse de vreme ori chiar de măsurile draconice ale administrației de pe vremuri, care era capabilă să steargă chiar și numele morților spre a face să dispare cît mai repede orice urmă de viață românească (cf. de ex. Mijl Desn., p. 26).

Culegerea integrală a materialului onomastic-lingvistic și istoric românesc accesibil azi va arăta cît de puțin este înregistrat, relevat si interpretat ca atare pînă acum, lacunele cu erori comise de cercetătorii români, chiar felul sumar si superficial cum au procedat unii filologi români în munca de informare bibliografică, documentare si de teren. Lacunele grave în documentare cauzate de modul fortuit si adesea superficial cum s-a lucrat (relevat cu prisosință în paginile precedente) este una din cele mai grave deficiențe ale cercetării istorice si filologice românești în intervalul dintre cele două războaie mondiale. De fapt, în majoritatea localităților nu s-a înregistrat decît foarte puțin ori aproape nimic ; dar materialele antroponimice românești (cum just relevă în a. 1926 S. Opreanu) se repetă cu duiumul în foarte multe sate actualmente aproape sau complet maghiarizate în toate zonele Secuimii⁴⁴.

Materialul antroponomic româno-maghiar (-siculic) existent în documentele mai vechi (cu deosebire în veacurile XVI—XVIII-lea), cel înregistrat din veacul al XIX-lea încoace, adică existent si viu în societatea maghiarofonă româno-secuiască este relativ abundant, variat (s-ar putea spune : practic aproape nelimitat), atestat în zeci si sute de cazuri (potrivit frecvenței si popularității de care se bucuraseră atare nume la (foștii) români), în toate zonele Secuimii si în restul Transilvaniei, — în măsura cît n-a apucat să fie înlocuit (schimbări ori tradus în ungurește). Dar cu toată abundența aparentă a listelor ce ne stau la dispoziție în bibliografie si în presă, materialul înregistrat este încă departe de a putea fi considerat complet ca număr

⁴⁴ În afară de numeroasele cazuri citate în paginile precedente, mai adăugăm cîteva puncte „secuiești” unde nu s-a înregistrat nimic ori foarte puțin : Borsa (jud. Mureș), cu 1418 locuitori, magh. 1134, rom. 176, germ. 10, alții 6, prezintă epitafuri parțiale (multe indescifrabile, deci inutilizabile ca documente) : *Albu* Karolina, Miklós ; *Bogya* (Bodea) Anna, Demeter, György ; *German* Albert ; *Kosztandy* Ferencz ; *Mikk* (Mici) György, Karolina ; *Opra* Lajos ; *Papp* Todor (prenumele Todor arătă un român Pop maghiarizat) ; *Gizella Puscas* születet. (născută Papp) ; *Rupa* (Ripea ?) Anna, Eva, Miklós ; *Száva* Laci ; *Todor* Antal ; *Tomucza* Antal ; *Traján* József ; *Zsurzs* (Giurgiu), Péter etc. ; erau (foarte probabil toți) elemente românești maghiarizate. Pe valea Olțului, la *Malina* — Sat epitafuri cu numele *Lunguj*, *Vantora* Istvánne, Vass Anna (1846—1916), *Várza* s.a. : alături marea comună *Micfalău* (Mikóujfalu, jud. Covasna), nume curente în sat și pe monumentul eroilor 1914—1918 : *Luputy* (Luputiú), *Nyáguly*, *Nyegra*, *Nyisztor*, *Raduly*, *Sorban*, *Stefan*, *Szánta*, *Urszuj*, *Várza* etc. ; evident și aceștia toți „foști” români. Prin a. 1860, populația satului Micfalău se repartiza după confesiuni : 406 romano-catolici, 70 reformați, 800 ortodocși, (SzFLer., III, p. 6), deci în proporție de 2/3 români ; în a. 1910 contă cu 1557 maghiari și 6 [sic !] români, iar pe confesiuni : 504 romano-catolici, 133 ref., față de 918 ortodocși, aceștia fuseseră 1418 la a. 1903 și 398 în 1912. Toți ortodocșii (care nu se mai declarau români) sunt indicați la a. 1929 ca „foști” români și prin antroponime, din care Lisseanu (SecRom., p. 88—90) menționează : *Nyagu*, *Nyegrea*, *Sorban*, *Boér*, *Nedelka*, iar între români mulți (ca și în alte sate, supra, p. 128—133 etc.) cu antroponime ungurești : Ferencz, Karácsónyi (Crăciun), Gábor, Illyés, Kicsi (Mici), Keresztes, Tamás, Varga etc.

de atestări și cazuri (nici vorbă nu poate fi de liste exhaustive), din cauza felului defectuos și lacunos cum s-a procedat la colectarea, înregistrarea lui pentru foarte multe localități (dacă există vreo înregistrare) fiind absolut fortuită, ori lipsește orice fel de atestare. De un repertoriu antroponimic (cît de cît apropiat de realitate, un autentic „Onomasticon valaho-siculicum” ori „hungaricum”) nu va putea fi vorba decit după colectarea integrală a materialelor din toate sursele și sistematizarea lor, atât din Secuime, cît și din restul Transilvaniei și Ungariei (aici mai ales la orașe), unde s-au maghiarizat pînă în a. 1918 numeroase elemente etnice care urmăreau scopuri practice imediate: ajungerea la situații materiale și sociale superioare celor accesibile prin calitatea de români, „olahi”. Trebuie avut însă mereu în vedere faptul că nu este posibil a delimită net, fără echivoc, lotul de antroponime românești „adoptate” de populația maghiarofofonă, mai ales din cauza poziției neclare în care se plasau ori se află mulți din cei care, cu conștiința etnică sovîtoare⁴⁵, în primele decenii ale veacului al XX-lea s-au maghiarizat începînd a se declara de „naționalitate ungurească”, fără a fi rupt orice legături (cunoscute de toată lumea în mediul social apropiat) cu colectivitatea românească de obîrșie. Sînt numeroase asemenea cazuri de echivoc în primele 3–4 decenii ale veacului al XX-lea, mai ales în Transilvania⁴⁶.

Ca un rezultat previzoriu, bază de cercetare și discuție în etapa actuală a documentării și informației disponibile din bibliografie, dar cu prea puține cercetări proprii de teren și de arhivă, este prezentat aici un tabel alfabetic de nume și nătălii (de familie) românești mai tipice și majoritatea evidente, avînd cele mai multe o frecvență deosebită, repetate de sute și mii de ori (*Albu*, *Bogdán*, *Bokor*-Bucur, *Borbát*, *Lunguj*, *Manya*, *Neagu*, *Oláh*, *Opr(e)a*, *Radul(y)*, *Sorbán*, *Vajna* etc.) în satele și orașele din toate zonele secuiești începînd de pe malul stîng al Mureșului, prin Valea Nirajului, cursul superior al Tîrnavelor, Homorod, cursul de sus al Oltului și al Mureșului, Casin, Trotuș, Rîul Negru pînă la Carpați. În Secuime, antroponimele românești apar atît în sate despre care se știa că la începutul

⁴⁵ Cf. Trans., 1937, p. 472.

⁴⁶ Din nenumăratele cazuri cităm unul singur, mai pitoresc și semnificativ, autentic „curiosum”: *Csobán Zoltán* (evident român, sau eventual numai după tătădecii „corcitură”), care înțea enorm de mult la „naționalitatea” sa ungurească de imprumut „Csobán Zoltán, szakaszvezető, éftermi segéd. Kolozsvár [Cluj], 1907-ben szül. Besztercén. A román megszállás alatt mindenkor magyarnak vallotta magát. minden magyar hazafias és kulturális megmozdulás lelkés támogatója...” (volumul jubiliar al veteranilor unguri *A frontárcos eszme szolgálatában*, Budapest, [1942], Bajtársi adattár, p. 19). Necesitatea de a se afîrmă insistent în public „pururea ca ungur (mindenkor magyarnak)” rezulta pentru un *Csobán Z.* din faptul evident că el era român renegat, deplin conștient de obîrșia sa, cum îl arată cu prisosință gentiliciul *Ciobanu* (scris cu Cs-).

veacului al XIX-lea aveau populație mixtă maghiară (secuiească) și română (supra, p. 49 etc.), iar pe la a. 1900 treceau drept curat maghiare (NfMgy.), cît și în sate secuiești unde nici Lenk (SbLex.) nu știa că ar fi locuit populație românească (cf. supra, p. 50–52).

Transcrierea numelor în tabelul nostru n-a putut să fie unitară și absolut uniformă, nici din punct de vedere fonetic, nici etimologic, din cauza variantelor locale de pronunțare ori de scriere și înregistrare (unele transcrise cu erori de copist sau tipografice, pentru care nu există putință de a le controla și corecta), în funcție de competența filologică a celor care le auzeau și le-au înregistrat, ca și de data la care erau consemnate în documente și inscripții, acte și informații de sursă variată, fiind deci de valoare calitativă diversă. Ele sint date în ordinea alfabetului unguresc (prin faptul că au devenit „nume ungurești”, adică purtate de o populație ce vorbește maghiara ca „limbă maternă”, se consideră și se declară în cea mai mare parte că aparținînd comunității social-naționale ungurești, — indiferent de realitatea etnică, de faptul evident că în antrajul social este recunoscută proveniența românească, indicată în chip peremptoriu de antroponime, eventual de tradiție și de confesiunea românească răsăriteană). La unele nume din a căror pronunțare sau grafie nu rezultă la prima vedere sursa, „etymon”ul românesc este indicat în paranteză.

Repertoriu alfabetic de antroponime (gentilicii) românești la secui și alți maghiarofooni:

Agya, *Akim* (cf. *Atyím*), *Albon*, *Albu* (*Alluj*, *Albo*, frecvent mai ales în partea de sud a jud. Covasna), *Alduly*, *Alexa*, *Algya* (*Aldea*), *Andreka*, *Anka*, *Antoni*, *Antónya*, *Ardellán* (*Argyelán*, frecvent; cf. Erdei Janóvić la sirbi), *Argyá*, *Aszlan* (aimeni?), *Atyím* (*Akim*, *Achim*), *Avram*;

Baba, *Babes*, *Bács* (*Báts*), *Bacsilla* (*Bácilá*), *Bacsó*, *Badilla*, *Bagarus*, *Bágya*, *Bágyuj*, *Bajka*, *Bajkó* (*Baicu*), *Balán*, *Bali*, *Balika*, *Baliga*, *Balku*, *Bambuj*, *Bán* (și ung.), *Baneiu*, *Báncs*, *Baraczi*(?), *Barba*, *Barbu* (*Barbuly*, *Barbully*), *Bardosán*, *Bardocz*, *Barduc*, *Baricz*, *Barza*, *Bazarat* (*Baszarat*, *Boszerat*, *Beszerad*, *Bozorad*, Basarab, supra, p. 219), *Berbek*, *Berszán* (*Burszán*, *Bîrseanu*), *Berze* (*Berzete*? poate slavo-ung.-rom.?), *Bidiga*, *Bille* (*Bilea*), *Biszák*(?), *Piszik* și *Biszok* (*Busuioce*), *Blág*, *Blágá* (frecvent), *Blanár*, *Boár*, *Bocs*, *Bocz* (*Bot*), *Boda* (eventual Bodea; dar cf. și secuiescul *Bod*), *Bodó*, *Boér* (foarte frecvent, *Boyer*, var. *Buer*; p. 221), *Bogács*(?), *Bogát*, *Bogdán* (foarte frecvent, chiar ca prenume, în Treiscaune — Covasna; purtat și de aimeni veniți din Moldova), der. *Bogdánfy*, *Bogis*, *Bogya* (*Bogyé*, *Bodea*; cf. *Boda*), *Boka* (*Booka*, *Boca*), *Bokor* (*OkISz*, 80; în multe cazuri este rom. *Bukur*, *Bucur* adaptat prin

etimologie populară la ung. *bokor* „tufă”, foarte frecvent⁴⁷, *Bolea*, *Borbát* (Bárbat; p. 222), *Borboj*, *Borsca* (Borcea), *Boresán* (Borceanu), *Borggya* (Bordea), *Boriesán* (cf. *Boresán*), *Boricza*, *Borka*, *Borkomán*, *Borza*, *Boszorát* (v. *Bazarat*), *Bota*, *Both*, *Botha* (Bota), *Botár* (?), *Botyán* (?), *Botozán* (Botizan, Bothezán), *Bozok*, *Bozorat* (v. *Bazarat*), *Brajdigán*, *Brencsán*, *Brote(a)*, *Bucs* (Buciu), *Budea*, *Bugán*, *Bugya* (*Buggyia*, Bughia), *Buksa* (Bucsa), *Bukur* (cf. *Bokor*), *Bukura*, *Bukurás*, *Bulárka*, *Bulbul*, *Bultyá* (Bultea), *Bumboj* (Bumboiu), *Buna* (slavo-ung.-rom.), *Bunya*, *Burcsa* (Burcea, Burciu), *Burián*, *Burszán* (v. *Berszán*), *Bustea*, *Butujás*, *Buturug*, *Butya* (Butea), *Butyka* (Butica ori invers?), *Buzán*, *Buzdugan* (*Buzugán*), *Buzetsko* (Buzescu), *Buzsor* (Bujor);

Csabány (Ciobanu, v. *Csobán*), *Csaloka* (Cioloca, și invers), *Csártány* (v. *Csortán*), *Cserkezán* (Cerghizanu), *Csercesel* (Cercel), *Csia* (?), *Csizmasia* (Cismaș) ?, *Csizmaria* (Cismariu), *Csobán* (v. *Csabány*), *Csobot* (Ciobot), *Csobotár*, *Csogoj* (Tugui), *Csokány*, *Csólo-pán*, *Csonta* (ung.), *Csortán* (*Sortán* ?), *Csorja* (Ciurea), *Csorogán* (Ciorogariu ?), *Csorján* (Ciortan), *Csubuk* (Ciubuc), *Csulya* (Ciulea ?), *Csuma* (Ciuma), *Csurra* (Ciurea), *Csurulya* (Ciurila), *Csuta*, *Csutak* (Ciutac, ori nume slav ?), *Czakó*, *Czárán* (Tăranu; frecvent în zona Gheorgheni, ca și la armeni), *Czepelus* (Tepeleș), *Czepeş*, *Czérna*, *Czernye* (Cerneea), *Czinczár*, *Czinta*, *Czipán* ;

Dajbukat (româno-armenesc), *Dakuly*, *Dalia* (*Dalya*, *Daja*, Dalea), *Dán* (*Dáne*, Daniel), *Danas*, *Dancs* (*Dancz*), *Danéső*, *Dances* (*Danciul*), *Dánduj*, *Dane*, *Danes*, *Danguj*, *Danku*, *Daragics* (-ts), *Daragocs*, *Daradics* (v. *Dradics*), *Daragits*, *Daragus* (Drăguș), *Daszkel*, *Debelyák*, *Debrin* (Dobrin ?), *Dereguly* (Dragu ?), *Dima*, *Dimitrás*, *Dinu*, *Dinuj*, (*Dinul*), *Dobonda* (Dobindă), *Doborán*, *Dobordád*, *Dobordán*, *Dobra*, *Dobrán*, *Dobré*, *Dobri*, *Dobrian*, *Dobricza*, *Dogár* (Dogaru), *Dombora*, *Dombrava*, *Dombu*, *Donya* (Donea), *Dori-cza*, *Dradics* (*Daradics*, *Darodics*, Drăghici), *Dragan*, *Drágffy*, *Dragna*, *Drágomér*, *Dragomir*, *Drágos*, *Drágus*, *Dregán* (v. *Dragan*), *Dregus*, *Drocsa*, *Dromboly*, *Duduj*, *Duka*, *Dumitru*, *Dumitrás*, *Dupa*, *Durugy*; *Erszény* (Arsenie), *Esztán*, *Esztány* (*Sztán*, Stan; dar *Están* este ung. István), *Esztegár* (armenesc), *Esztianu*, *Esztoján* (Stoian), *Esztolyka* (v. *Iszt-*), *Esztratyai* (*Izsstratyai*, Istrate);

Falka (?), *Ficsor* (p. 217), *Filip*, *Flezer*, *Flor(e)a*, *Floreszku*, *Flo-rian* (rom. și ung.), *Folyán*, *Frenko* (Frenco, Frincu), *Frenkul*, *Frun-kutz* (Frîneț, adus de armeni), *Frunza*, *Furán*, *Fures* ;

Galicza (Galiță), *Galambodán* (der. de tip românesc din topon. maghiar Galambod), *Gálya* (Galea), *Gánlya*, *Garcsay* (Garcea), *Gedeon*,

⁴⁷ O. Densușianu, *Anuarul Seminarului de Istoria limbii și literaturii române*, București, 1989, p. 10–11 (extras); Drăganu, Rom., IX–XIV, p. 292, 310.

German (*Gyermán*), *Giliga* (*Gliga*), *Giligor* (*Gligor*, Grigore), *Glesan* (?), *Gligor*, *Gligorás*, *Goczman* (var. *Goczman*, *Gociman*), *Goczay*, *Gocza* (Goțea), *Gödrea*, *Goga*, *Gorboj*, *Gozlán*, *Grancsa* (*Grancea*), *Gropa*, *Groza*, *Grozea*, *Gruzda*, *Guczuj*, *Gurguly*, *Gurzány*, *Gurzó* (?), *Gusáth*, *Gúzorán* (?), *Gylán* (Deleanu), *Gyeraszin*, *Gyorgyi*, *Gyorgyisor* ;

Hadarag, *Handra*, *Hankó* (Hîncu, sau armenesc), *Helbezan* (?), *Hiován* (Ilován ?), *Hodor* (rom. și ung.), *Hurdükán*, *Hurubán* ;

Jákob, *Ianku*, *Jenáki*, *Ioan*, *Ion*, *Iosiv* (*Iosziv*), *Irimia*, *Isán*, *Istanczú*, *Istojka* (*Eszt-*, Stoica), *Izstratya*, *Izstratye* (v. *Eszt-*), *Ivancsó* (Ivancea), *Juga* (Iuga) ;

Kabucz (Căbuț ?), *Kalarugas* (*Călugărăș* ?), *Kalborán* (*Kalborean*, Calboreanu), *Kalczunár*, *Kaman* (*Komán*, Coman), *Kampian* (*Kim-pian*, Cimpianu), *Kandre* (Candrea), *Kapdebó* (armenesc), *Kaposán*, *Karda*, *Karmán* (Caraiman), *Kazan* (Cazan, Casan), *Kekerucza*, *Kelan*, *Kellán* (Gelan sau Cîrlan ?), *Kende*, *Kendeffy*, *Kepán*, *Kim-pian* (v. *Kamp-*), *Kinda* (Chindea, Cîndeia), *Kioran* (*Tyior-*, scris și *Tyivorán*, Chioreanu), *Kira*, *Kirilla*, *Kocsor*, *Kodore*, *Kokolos*, *Kolum-bán* (?), *Kolcz(e)*, *Kolcsa*, *Kolcza* (Coltea), *Komán*, *Komanics*, *Komsa*, *Kondra*, *Konsztandin* (v. *Kosztan-*), *Korbán*, *Korbu* (*Korbuly*, mai ales armeni, infra, p. 236), *Kornán*, *Kornya* (Cornea), var. *Koronya*, *Korodán*, *Koroján* (Coroianu), *Kosza*, *Koszta*, *Kosztán*, *Kosztandi*, *Kosztandin* (Constantin), *Koszti*, *Kosztin*, *Kosztyán*, *Kozán* (Kazan), *Kozma*, *Kozocsa* (Cojocea, sau nume armenesc ?), *Kozsok* (Cojoc), *Kozsokár* (Cojocaru), *Koszoni*, *Kracsun* (Crăciun), *Krajník* (Crainic), *Kránga* (Creangă), *Krecea* (Cretea), *Krisa*, *Krisán*, *Krizsán*, *Kriszta* (Cristea), *Krisztan*, *Krojtor*, *Kukuj*, *Kukuleczán*, *Kupán*, *Kurka*, *Kurlyán* (Curteanu), *Kusbán*, *Kusztura* (Custură) ;

Labes, *Laczkó* (Lascu, Lațcu), *Ledan*, *Lepedus* (Lăpăduș), *Les-tyán* (mai curind secuiesc, din apelativul respectiv, „leuștean”), *Leuko* (Leuca), *Limban*, *Lingurar*, *Lipitor* (poreclă), *Ludosán*, *Luka*, *Lungu* (j., Lunguly), *Lupán*, *Lupuly* (Lupu), *Luputy* (Lupuțiu) ;

Maftei, *Magdó*, *Maján*, *Makavé*, *Maksem*, *Mamaligoj*, *Mán*, *Manesó* (Manciu), *Mantó*, *Many*, *Manya* (*Manyi*, Manea; sau armenesc), *Mare*, *Marian*, *Marin*, *Márk(uj)*, *Marisán*, *Marosán*, *Marusán* (Muresan), *Marucz*, *Marzsinean* (Mărgineanu), *Mátej* (Mateiu), *Matya*, *Mazere*, *Maxim* (cf. *Maksz-*), *Melinte*, *Merza* (Mirza, mai curind vehiculat de armeni), *Mihacea*, *Mihak*, *Mihalce* (Mihalcea), *Mihalykó*, *Mihocs* (Mihocea), *Mihok*, *Mihu*, *Mihucza*, *Mikk*, *Mikla* (Miclea), *Mikó* (hipocoristic ung. și rom. Micu ?), *Mikulik*, *Milian*, *Milinte* (cf. *Mel-*), *Mircse* (*Mircze*, *Mirtse*, *Nyircsa*, Mircea), *Mire(a)*, *Miron*, *Mitra* (v. *Nyitr-*), *Mitruly*, *Mocok* (Moțoc), *Moczas*, *Moga* (frecvent), *Mohán*, *Mojla* (Mohilă), *Mojsza* (Moise), *Mojszin* (Moisin), *Mojzi* (Moise), *Mokány* (*Mokán*), *Moldován* (var. *Molduván*, *Molduan* ;

versiunea ung. Moldvai), *Monole*, *Morár*, *Mosa*, *Mosuly*, *Mundrucez* (Mindruț), *Muntean* (*Muntyán*), *Murguj* (Murgul), *Muszka* (Muscă);

Neagovics, *Neagu* (cf. *Nyáguly*), *Nedelea*, *Nedelka*, *Nedelko*, *Negra* (*Nigér*, *Negre*, *Negrea*, *Negrai*, de ex. *Scînteia*, 7 VI 1967, p. 3), *Niczuj* (Nitul), *Nika*, *Niko*, *Nikola*, *Nikora* (Nicoară), *Nikuj*, *Nikucz*, *Nistor* (cf. *Nyi-*), *Noda*, *Nuczuj* (Nuțul), *Nyágrus* (Negrus), *Nyáguly* (*Nyágúj*, Neagul), *Negre* (v. *Negr-*), *Nyiczuj* (*Nyicuzuj*, Nitul), *Nyika* (cf. *Nika*), *Nyisztor* (Nistor), *Nyitra* (Mitrea);

Oláh, var. *Olá*, *Voláh* (cel mai frecvent gentiliciu în Secuime, etnonimul în formă ung. dat de unguri-secui românilor maghiarizați ca gentiliciu, „valahul (românul)”; *OlkSz.*, 708; cf. *RoumTr.*, p. 118–119), *Olár* (Olaru), *Oltean* (*Oltyán*), *Onițiu*, *Onku*, *Opra*, *Opre* (Oprea, foarte frecvent în Secuime, p. 39, ca și în alte teritorii locuite de români), *Orișa*, *Orișor*, *Orbok* (?), *Orda* (*StUn.*, 1966, 1, p. 132–133), *Oroszán*, *Orza*, *Orzea*, *Osváte* (*Osvadă*);

Pacsilar (?), *Padurean*, *Pagotsán*, *Paizs*, *Paja*, *Pakulár*, var. *Pokulár*, *Pakurár* (apelativ ung. *pakulár*), *Panes* (?), *Panti*, *Panucza*, *Papucza*, *Para*, *Paradiezo* (*Paradieza*, *Porodița*), *Parkaláb*, *Paska* (*Paszka*), *Paskó*, *Pasku* (*Páskuly*), *Paszkuj* (*Pascul*), *Paszka*, *Patrubány* (mai ales la armeni), *Patrunzsel* (*Pátrunjel*), *Paveti*, *Pavel*, *Persán*, *Petrán*, *Petres* (?), *Petrucz*, *Petrikó*, *Petrük*, *Pikuj*, *Pintya*, *Pintye*, *Pinti* (*Pintyi*, genitivul lui Pintea), *Pirigye*, *Pitrian*, *Plugár*, *Plugor* (*Pulugár*), *Pokulár* (v. *Pak-*), *Pop* (*Popa*), *Porodán* (*Prodán*), *Porszolt*, *Pozstuly* (*Pozstuj*, *Püsztuj*), *Prabosán*, *Práda*, *Preda*, *Prekup*, *Prigye*, *Puja*, *Punguez*, *Pupuly* (?), *Purkar* (cf. p. 221);

Rád, *Radó*, *Ráduč* (Răduțiu), *Ráduly* (*Ráduly*), *Ráduj*, *Rády*, grafii sau pronunțări huanțate pentru același : Radul, foarte răspândit în Secuime și în toate teritoriile locuite de români), *Rattar* (Rotaru), *Razsnica* (*Riesnica*, Rîșniță), *Recsán* (Receanu), *Regian*, *Rehita* (Rechita), *Remetyán* (Remeteanu), *Román*, *Roska*, *Rosu* (Roșu), *Rupá*, *Rusu*, *Rusz(uj)*, *Rusul*, *Rusza*, *Russzu*;

Sasu, *Serbán* (cf. *Sorbán*, Serban), *Serbuj*, *Síia* (cf. *Csia* ?), *Sise*, *S(z)okol*, *Solymár* (?), *Sorbán* (cf. *Serbán*), frecvent, *Speka*, *Stan* (v. *Sz-*), *Stanciu* (?), *Stefan* (*Estefán*), *Strate* (*Istrate*?), *Suciú* (*Szöcs*), *Suluc* (*Suluțiu*), *Sursza* (*Surcea*), *Suricza*, *Száfta*, *Szemesán* (*Someșanu*), *Szándi*, *Szánduly*, *Szárák*, *Száva*, *Szávuly* (*Savul*), *Szecseña* (*Seceta*), *Szerbuji*, *Szibianu* (*Sibianu*), *Szimó* (*Simu*), *Szkovor-zán*, *Szokol*, *Szkridon*, *Szán*, *Szancsuly*, *Szankó*, *Szánkuj*, *Sztojka* (*Esztojka*, *Istojka*), *Sztratya* (v. *Esztr-*, *Iisztr-*), *Sztrója*, *Sztupár* (un *Stupár* — Méhes Lajos, medic în Ardusat etc.);

Tampa, *Tamucza* (*Tomucza*, Tomuța), *Tanase*, *Tanaszi*, *Tapaloaga*, *Tautu* (Tăutu < Tóth), *Tekán* (Tecan), *Tekse*, *Teligan*, *Teo-*

dor (cf. *Todor*), *Tersán*, *Tifán*, *Tikusán*, *Todor* foarte frecvent, utilizat și ca prenume (ex. András *Todor* în Miercurea Ciuc, V, 1902, nr 278, 3 XII; în Lemnia, SzF., 1883, nr 79, 3 X; în Ditrău, Kovács Todor, nr 88, 4 XI; Fekete Todor 1863–1944 în Troița etc. și la armeni), *Todorán*, *Todorás*, der. *Todorfy*, *Toducz* (Toduță), *Tofán*, *Togyika* (*Todica*), *Tokány*, *Tolán*, *Toma*, *Tomsa*, *Tomucza* (v. *Tamucza*), *Tréfán*, *Trif(u)*, *Trifán*, *Trifon*, *Troja*, *Trucze* (Truta), *Trufán*, *Tulit*, *Turygán* (*Turdeanu*), *Turján* (*Turianu*), *Tusa*, *Tyiriak* (*Chiriac*), *Tyipoxán* (*Chioreanu*);

Ulesán, *Urszuly*, *Urszuj* (*Ursul*), *Urska*, *Ureika*, *Usika*, *Usurel* (*Ușurel*);

Vaczkán (v. *Veczkán*), *Vajná* (*Voinea*), foarte frecvent mai ales în zona Covasna, atestat începind din sec. al XVII-lea, *Vákár* (*Văcaru*), frecvent în zona Gheorgheni, mai ales la armeni, *Valád* (*Vlad*?), *Vale*, *Valika*, *Vánesa* (*Vancea*, *Vanea*), foarte frecvent, *Vántora*, *Vanya* (*Vana*, *Vanea*), *Várza*, *Vasiu*, *Vaska*, *Vaslábán*, *Vaszi* (*Vasile*), *Veczkán* (var. *Vaczkán*, *Vetcan*, *Vescan*), *Verzár* (frecvent la armeni, din Gheorgheni), *Verzea*, *Veszkán* (v. *Veczkán*), *Viszuj*, *Vlád*, *Vlăducz*, *Vojka*, *Vojkuj* (*Volykuly*, *Voicul*), *Voina* (cf. *Vajná*), *Voldák* (cf. *Oláh*), *Vonika*, *Vonia* (< *Cnea*?), *Voszak* (?), *Vulpoj*;

Zahán, *Zaharia*, *Zakuly* (?), *Zánóga*, *Zlarcsa* (*Zbârca*), *Zehán* (*Zăhan*), *Zepecan* (*Zăpîrtan*), *Zima* (*Simă*), *Zék* (*Joc*), *Zsonkuly*, *Zsunkuly* (*Juncul*), *Zsoszán* (*Josan*), *Zsürzs* (*Giurgiu*) s.a.

Acest mic tabel alfabetic (de fapt un simplu „indicator” schematic) cu nume gentilice, întocmit în baza materialului documentar din cîteva colectii (supra, p. 226) și arhive parohiale, literatură, bibliografia românească deficitară, presă (inclusiv publicații maghiare, ca revista *Székelység*, gazete ca SzF. etc.), inscripții cu cîteva adausuri proprii mai ales din materialul epigrafic (obeliscuri, epitafuri etc.) și de pe la informatori care au trăit mai multi ani în Secuime, — are desigur lacune și scăderi, deficiențe ori elemente în plus, ca și forme cu transliterare eronată, eventual alte greșeli (data fiind puținătatea sau lipsa studiilor analitice și comparative asupra antroponomiei din Transilvania); astfel, poate să cuprindă și unele elemente (mai ales din veacurile XVI–XVIII) ce nu erau sigur ori exclusiv românești (și care ar necesita un studiu comparativ-eticologic deosebit) sau purtate de populația românofonă (chiar dintre cele lipsite de corespondent în lexicul comun românește), ci eventual comune românești și maghiare, cum ar fi *Berze*, *Csonta*, *Duka*, *Gedeon*, *Kozma* etc., care apar și la ungurii din vest, la Tisa și în restul Ungariei. Drept aceea, sunt justificate parțial obiecțiile

unui „Siculus” criticind criteriile lui Opreanu⁴⁸. Asemenea antroponime pot să fie „bune maghiare (nagyrézsben jó magyar nevek)”, fie calendaristice ori „internationale” în perioada feudalismului, — în Transilvania ele erau purtate de români care s-au maghiarizat ducind cu ei în colectivitatea ungurească (maghiarofonă) antroponimele române (sau readucind pe cele de tip unguresc împrumutate, la sursa lor etnic-lingvistică ungurească). În atare sens se poate spune că practic, orice nume de tip (*Abrudán*, *Turján*, *Ulesán* etc.) ori de fonetism (*Suciul* și.a.) românesc, purtate de persoane care îl scriu ungurește ori vorbesc maghiara, sunt antroponime românești la populația maghiară. De altă parte este sigur că prin veacurile XV—XVI colectivitatea ungarofonă a Transilvaniei nu a primit antroponimele slave de la populația slavonească a teritoriului (populație ce nu mai exista aici, ca atare, fiind integrată anterior majoritatea în colectivitatea populară românofonă)⁴⁹, ci direct de la români. Dacă ar mai fi nevoie de vreo probă în acest sens, este suficient să menționăm că antroponimele înșirate mai sus ca românești apar în localități unde statisticile și alte surse documentare menționează români amestecați cu secuii, iar unele antroponime ca acele de mai sus (p. 217—221) erau purtate de elemente etnice românești în etapa veche (veacurile XV—XVII) ori mai tîrziu (*Oprea*, *Radul* etc.), având determinativul precis „olá(h)”, anterior trecerii lor la naționalitatea maghiaro-siculică și cînd numele puteau să fie schimbată, abandonată (mai ales cele prea evident românești, distonante pentru lexicul antroponomic maghiar, ca *Albu*, *Boar*, *Bukur*, *Lupuj*, *Nyegrea*, *Urszuj*, *Vakár* și.a.), deci dispărute; cele din ultima categorie nu mai pot fi considerate ca elemente onomastice de obîrșie și de factură românească, nu mai devin „nume ungurești”, româno-siculice.

⁴⁸ „Opreanu a Székelyföldön román eredetű neveknek tünteti föl egyebek közt a Balint, Bérze, Dancsó, Csonta, Márk, Duka, Sinka, Both, Finta, Gedeon, Kozma, Mike, Jákob, Baksa, Karácsón, Paizs, Magdó, Borza, Porzsolt, Zárug, Goesmán, Bács, Balló, Bencze, Bocz, Para, Danes, Koncza, Tamás és Toma, Váncsa, Márkus, Bacsó, Bucs, Butyka, Bajkó, Berbek, Csurja, Falka, Gócz, Kendi, Boka, Kolcza stb. tulnynom nagyrézsben jó magyar neveket, melyek között egy pár német eredetű is van; de egyáltalán nem bizonyíthatnak a mai székelyek és még kevésbé a régi székelyek román eredete mellett. Mert azok a nevek a székelységtől nyugatra eső többi magyarságánál is előfordulnak...” (EmlSzM., p. 643, Siculus). Desigur că unele din atare nume proprii (semnalate de Opreanu) sunt ungurești (*Bálint* < *Valentinus*, *Tamás*, *Kendi* < *Kend* etc. [cf. S. Pașca, DR, 1931, p. 447], deci nu trebuie să amintim; omise din tabelul nostru de mai sus, p. 164—169); dar majoritatea exemplelor invocate de „Siculus” sunt evident românești ori slavo-române, nu pot fi deloc prin însăși etimologia și condițiile de ivire în Transilvania „bune nume ungurești” (*Berbek* latin-romanic, *Bukur* autohton-preroman românește exclusiv, *Falka*, *Vâncsa* slavo-român și.a.). De altfel, chiar ungurești să fie unele citate de Opreanu, ele erau purtate de români care se maghiarizaseră cu nume cu tot.

⁴⁹ Cf. RoumTr., p. 54.

Armenii și antroponomia lor. Este sigur în al doilea rînd că unele antroponime românești au fost aduse în comunitatea ungarofonă și de alte grupe etnice, cum sunt (mai ales în zona Gheorgheni și la Gherla, dar și în restul Transilvaniei, chiar în Ungaria) cele aduse de către armeni care le-au acceptat în perioada zăbovirii lor prin Moldova: de aici au trecut cu ele în Transilvania (la a. 1672), iar după stabilirea unui grup important la Gheorgheni s-au întins sporadic în toată Secuimea maghiarizindu-se în cea mai mare parte. După două veacuri de simbioză cu ungurii, în cadrul societății urbane și a statului maghiar, ei arătau o puternică înclinare spre a deveni unguri prin limbă, religie catolică, școli, administrație etc.; armenii în Transilvania și Ungaria s-au atașat mai mult și puternic decât oricare altă dintre numeroasele „nationes” de ungurime, considerindu-se de timpuriu ca apartinând națiunii maghiare (una din cele trei națiuni constituționale în Transilvania, supra, p. 42): ca grupă imigrată de cîteva mii de „hospites” aciuăți prin cîteva orașe, armenii (iscusiți oameni de afaceri, foarte descurcări în relațiile cu localnicii și cu stăpinirea) nu puteau avea pretenția și putința de a forma o „națiune” legală; încît fără aderarea și atașarea la una din națiunile privilegiate, ei s-ar fi aflat în chip firesc și necesar în afara legilor țării⁵⁰, cum s-au pomenit băstinașii români începînd din veacul al XVI-lea. Cu toată cultivarea intensă a tradițiilor și istoriei naționale, a limbii armeniene și a conștiinței etnice (mai ales la Gherla „Armenopolis”, Gheorgheni și Dumbrăveni)⁵¹, deznaționalizarea (maghiarizarea) armenilor în Ungaria înainte de a. 1918 a fost foarte intensă, pînă aproape de totală dispariție, în Transilvania; procesul se desfășură în spiritul directivelor venite din Budapesta: ministrul Kemény G., în alocuțiunea către preoții și profesorii armeni a rostit aceste cuvinte adevărate: „armeanul este mai ungur decât

⁵⁰ Armenia, II, 1888, p. 122.

⁵¹ Despre armenii din Transilvania și Ungaria, publicația principală „armenologică” în limba ungurească este excelenta ARMENIA. Magyar-örmény havi szemle [Revistă lunară ungaro-armenească]. Felelős szerkesztők és kiadó tulajdonosok Govrig Gergely [numai la vol. I] és Szöngött Kristoff, Szamosujvár (Gherla), I, 1887—XXI, 1907, XXII, 1913, ca și diverse lucrări monografice ale același eminent profesor, erudit, publicist și activist armenolog gherlean Szöngöt Kr. (1843—1907; despre el: Armenia, XXI, p. 33—36), A magyarhoni örmény családok genealogiája [Genealogia familiilor armeniene din Ungaria], 1898 (in Armenia, XI—XII); A Korbuly-család. Családiörlelmi tanulmány [Familia Corbul. Studiu de istorie familială], 1906 (Armenia, XX—XXI); Szamosujvár, a magyar-örmény metropolisz irásban és képeiben [Gherla, metropola ungaro-armenească, în text și imagini], Gherla, 1893, 280 p. Szolnok-Doboka vármege monographiája [Tagányi K., Réthy L., Kádár J.], Dees (Dej), VI 1903, p. 141—199 despre armenii gherleni. V. Mestegean, Istoria armenilor, I—II, 1923 și N. Iorga, Armenii și români. O paralelă istorică, în Mem. Ist., II, XXXVI, 1 (citate în File de Istorie, Bistrița, II, 1972, p. 117—126 în legătură cu expulzarea armenilor din Bistrița la 1712).

ungurul (az örmény magyarabb — a magyarnál)", sau cel puțin la egal, cum consideră un alt grof-ministru Teleki S.: „eu iubesc neamul armenilor căci el este maghiar din inimă și din suflet (szertem az örmény nemzetet, mert szívvével — lélekkel magyar)"⁵². Asemenea lozinci-formule nu erau vorbe goale: din 12 000 armeni în Transilvania și Ungaria la a. 1846, mai rămâneau în 1880 abia 3 320 (*Armenia*, I, p. 154 „prin deznaționalizarea — elnemzetlenesedése", care nu s-a oprit la a. 1880). Aici armenii, venind din Moldova⁵³, purtau antroponime de mai multe feluri: „naționale”-armenești (mai ales gentilicii terminați în elementul *-i-an*: *Hohanesian*, *Nurid-sán*, *Vartanian* etc.), turcești (*Izmael*, *Murad-in* și a.) și asiatici în sens mai larg, dar și rusești, românești⁵⁴, pe care le-au primit în Moldova, ca apelative pentru ocupanți, porecle ironice și a.: *Belciug*, *Brendzár*, *Budzat*, *Csobotar*, *Czaran*, *Dajbukat*, *Estegar* (*Stegaru*, traducere din arm.), *Kapdebo*, *Korbuly*⁵⁵, *Kovrig* (*Govrik*), *Moldován*, *Patrúban(y)*, *Plac(s)intar*, *Roska*, *Szava* (*MgyOrCs.*, X, p. 922), *Vakár*, *Verzár* (der. *Verzereskul Oxendius*, șef bisericesc-politic al armenilor ardeleni la sfîrșitul secolului al XVII-lea) etc.⁵⁶, — nume a căror „etimologie” românească e străvezie, demult recunoscută. Asemenea nume de persoane armenii le-au cărat în toată Transilvania, ca și mai la vest, pînă la Budapesta și mai departe⁵⁷. Antroponimia bogată și variată a armenilor Transilvaniei și din România ar merită un studiu mai atent și aprofundat (decit s-a făcut acum 8 decenii) cu deosebire în cîstul relațiilor lingvistice și onomatologice româno-armeano-maghiare.

⁵² Szongott, *Szamosujvár, a magyar-ormény metrop.*, p. 204; *Armenia*, II, p. 60.

⁵³ Merza G., *Az örmény betelepülés története Magyarországon* [Istoria imigrării armeniști în Ungaria], în *Armenia*, XXII, 1913, p. 5–11.

⁵⁴ Cf. *Armenia*, IV, 1890, p. 133 (L. Réthy).

⁵⁵ Numele *Korbuly* din rom. *Corbul* [Szongott, asemenea unui poet sau istoriograf aulic, se gîndeia la ... Domitius *Corbulo* din secolul I e.n.!] (cf. Rom., IX–XIV, p. 252–255) a fost schimbat de unele ramuri ale marii familii armeniști prin traducere în ungurește: *Hollósy* (un fel de „Corbeanu” sau „Corbescu”), echivalent semantic în derivatul din *holló* „corb”; cel mai important *Hollósy* (fost Korbuly) era marele pictor Simion Hollósy (1857–1918), șeful școlii de pictură la Baia Mare.

⁵⁶ Despre antroponimia armenilor, cf. în special repertoriul de „nume gentilice (de familie) din Ungaria”, în *Armenia*, XI, 1897, p. 240–253, 268–282, 307–3117, 331–350, 366–382, XII, 1898, p. 16–28, 48–60, 79–92, 111–125, 141–158, 173–189, 204–221, 238–239; p. 240–252 prenumele, 273–286 gruparea gentiliciilor după obîrsia etno-lingvistică, p. 280 familii cu nume românești (de K. Szongott).

⁵⁷ De ex. familii mai de seamă armeniști în Budapesta: *Armenia*, VI, p. 289.

Antroponime românești la populația maghiară (maghiarofonă) au fost vehiculate și de unii romi care s-au maghiarizat începînd încă din secolul al XVII-lea, dacă nu chiar mai înainte⁵⁸.

Repertoriul de mai sus (p. 229–233) poate servi numai ca exemplificare, o specie de „eșantioane”; el urmează și va trebui să fie rectificat și amplificat cu materiale din surse multilaterale de informare, din toate localitățile secuiești unde nu se mai vorbește limba română de către localnici indigeni, dar unde se constată antroponime (maghiarizate în terminație și grafie-fonetica, deci ușor de recunoscut), ori persoane cu nume românești ce au ca limbă maternă maghiara, resp. se știe că „au fost olahi (români)”. Asemenea nume gentilicii (de familie) s-au păstrat și se mai întîlnesc pînă în ultima vreme mai ales în mediul rural din Timutul secuiesc și secuizat, căci la orașe ele se schimbă ceva mai ușor și rapid cu nume ungurești, voluntar, individual, sau organizat și fortat (infra, p. 241); dar sunt numeroși intelectuali „secui” (medici, advocați, preoți, profesori, ofițeri, funcționari etc., supra, p. 213–214) cu antroponime românești, ieșîți mai demult direct din mediul rural. Peste tot, ele sunt purtate — cum s-a spus și este foarte simplu, evident — de către elementele etnice care și-au abandonat idioul strămoșesc (în sate azi aproape curat ungurești, vorbind numai maghiara, ori la orașe), ca și foarte mulți confesiunea răsăriteană, păstrînd însă pe alocuri amintirea și conștiința (chiar vagă, o simplă tradiție ori „ecou” cam îndepărtat) despre obîrsia lor românească; pentru indicarea ori inducerea ei, principalul (uneori singurul) element documentar este antroponimul gentilic, chiar dacă apare maghiarizat ca foneticism, izolat și fără altă semnificație practică decit aceea de simplă „fosilă”, soci al-lingvistică.

Vechimea numelor slavo-române. Precum s-a relevat, antroponimele românești (multe din ele de factură și cu etimologie slavonă) din Secuime și la secuizați sunt în general nume vechi, de aspect arhaic (fie de esență religioasă-calendaristică: *Iacob*, *Ioan*, *Matei*, *Stefan*, *Blaga*, *Bogdán*, *Drăgan*, *Moga*, *Nyáguly*, *Oprea*, *Ráduly*, *Vojna*, sau formațiuni românești, *Moldován*, *Recsán*, *Remetean*, ori (direct din) apelative românești: *Albuj*, *Bukur* — *Bokor*, *Kráanga*, *Lunguj*, *Lupuj*, *Negra*, *Urszuj* și a.) chiar și „ethnicon”-ul dat și utilizat de străini pentru români *Olák* (Vlah, Vlachos), care inițial a fost aplicat numai pentru români („romanici”), care vorbeau latină provincială. În afară de rare cazuri ce sunt adesea relevate în docu-

⁵⁸ De ex. o grupă din secolul al XVIII-lea, în Gheorgheni, la a. 1773, țigani „Cserelő alias Pali Todor, Lupuj Minka, Lupuj Minkáné sia, Besán János sia Simon, Todor, István és Karácson”, ErdMest., p. 8; „zingari jobbagiones” la Simonești (Ciuc) *Kolia Gyuri*, *Minya*, *Raduj*, *Nyisztor Czompo* etc., ErdMest., p. 28 și a.

mente, de imigrați din Făgăraș, ori din alte zone ale Transilvaniei, Moldova, Țara Românească, majoritatea covîrșitoare a numelor indică o populație rustică locuind în cîteva, indigenă, adică în primul rînd o parte dintre românii ce locuiau în tot cuprinsul Transilvaniei, iar în Secuime „amestecați cu secuii” (supra, p. 38—39 etc.). În unele zone de colonizare maghiară, secuiașă ori săsească, ei au fost strîmtorăți, supuși, depozietați și în parte asimilați, — proces care s-a desfășurat mai intens în teritoriul ocupat de secui la marginea estică a Transilvaniei și mai ales în fostul județ Odorheiu, în nordul și vestul jud. Treiscaune (Covasna), în sudul Ciucului (Harghita), dar și în valea Nirajului — Tîrnava Mică. La populația băstinașă românofonă din „Terra Sicularum” s-au adăugat, în chip firesc (ca peste tot, în orice zonă etnică) și unele elemente izolate sau chiar grupuri de imigrați, atestați în documente cu mențiuni precise ori cu antroponime tipice, încă din veacul al XVII-lea, mai numeroși prin veacurile XVIII—XIX-lea, veniți din alte teritorii ale Transilvaniei ori din Moldova și din Muntenia. Acești imigrați erau desigur o minoritate disperată față de masele rustice românofone între care se stabiliseră secuii prin veacurile XII—XIII.

Prezența străveche și caracterul indigen al populației românești în Secuime (acei *Blacki* menționați de Simon din Keza, supra, p. 45); „molti Valachi” în veacul al XVI-lea, supra, p. 47, atestați în numeroase documente variate, supra, passim; „români din interior (belföldiek)” a fost relevată și subliniată în repetate rînduri de către cercetătorii români; din observarea materialului antroponomic și a altor factori documentari, geograful S. Opreanu a stabilit cîteva concluzii ce se impun a fi repetate la sfîrșitul prezentului capitol; astfel, Lucr. Geogr., III, p. 103, 112: „răspîndirea extraordinar de intensă a numelor românești în toate satele ținutului secuilor este o dovadă a numărului mare de români ce s-au secuizat în acest ținut”; p. 113: „cercetarea numelor românești din ținutul secuilor nu sprijină nici afirmația altiei și mai numeroase grupe de istorici unguri care nu neagă că s-au secuizat români de aici, dar spun că s-au secuizat din pricina au fost aduși cite unul de nobilimea ce a pus prin veacul al XVI-lea piciorul și în ținutul secuilor și care avea nevoie de iobagi ca să le muncească pămînturile. Cercetând însă numele însiprate mai sus, se constată între ele nu numai o asemănare mare, ci faptul că cele mai multe se repetă în majoritatea cazurilor, dovedind obîrșia comună a purtătorilor. Iși poate închipui cineva că nobili veniți aici ca proprietari din diferite părți ale Ardealului și Ungariei să-și fi adus iobagi din anumite familii? Nu, aceasta este numai o poveste desmintită de atîtea ori. Identitatea numelor dimpotrivă ne indică și ea originea comună foarte veche aci în jurul

munților Archita; numai așa se explică intinderea cam acelorași nume pe întreg ținutul secuilor. Vor fi adus nobilii fără îndoială și iobagi, alții vor fi venit ei de bună voie; majoritatea românilor a fost însă aici înainte de venirea nobililor și chiar a secuilor prin aceste părți. O dovedesc și numele slave vechi ai căror păstrători în majoritatea cazurilor sunt pînă azi de religie românească și aci”; Opreanu, *Die Szekler*, p. 92—102; H. Wachner, *Lucr. Geogr.*, III, p. 310: „români cu sentiment național, cari vorbesc românește, s-au stabilit, în mare parte, numai în timpul din urmă, pe cînd populația română autohtonă a Ciucului a adoptat limba secuiașă, răminînd însă credincioasă confesiunii orientale”; GlasR., 1936, nr. 184, 10 IV, p. 4: „români ocupau toate colturile ținutului secuiesc, lucru de neconcepuit în ipoteza falsă a unei imigrații tîrzii” etc. Asemenea concluzii logice, bazate pe criteriile istoriografice și antropo-geografice rămîn mereu valabile, confirmate deplin de materialul documentar ceva mai amplu și variat scos în relief de paginile noastre precedente.

Schimbarea antroponimelor. Vremea și împrejurările în care au fost „împrumutate” masiv antroponimele românești (de fapt, pur și simplu: păstrate, perpetuate la aceleași gînți, familii și comunități rurale, maghiarizate superficial, ca fonetism, dintr-o generație în alta) în Secuime sunt cele schităte mai sus în linii generale; iar materialul antroponomic de tip românesc („româno-siculic”) apare de o bogăție impresionantă, în forme variate, dar compact și mai tipic chiar decit în alte zone ale Transilvaniei, prin cîteva elemente. În veacul al XVIII-lea și chiar în al XIX-lea, antroponimele românești la români-secui erau desigur mult mai numeroase decit sint cele curente azi în Secuime; se poate spune că atunci (adică înainte de începutul deznaționalizării masive) stocul lor inițial era în linii generale aproape intact, fiind, natural, în realitate identic ca elemente constitutive cu antroponimia populației românești din alte zone intracarpatiche; ele au început să scadă masiv prin abandonare-schimbare, înloctuite cu nume ungurești (cf. supra, p. 208—216), după niște formule simple, expeditive, practicate de multă vreme ce pot fi sesizate documentar încă din veacul al XV-lea (Ioannes Kenesius dictus Magyar; supra, p. 217), al XVI-lea, de ex. ostașul ardelean din armata lui Stefan Báthory în Polonia (a. 1586) Dragicz Morár este numit și Dragits Molnár (RatCBáth., p. 59 și 113), deci paralel (ori succesiv) întrebunța gentiliciu românesc (*Moraru*) și traducerea ungurească (*Molnár*); la 1635 Boda (Bodea?) devine Nagy Balázs etc. (supra, p. 221); în sec. XVIII-lea: Paulus Kiss alias Oláh (deci etc. (supra, p. 221); în sec. XVIII-lea: Paulus Kiss alias Oláh (deci Eliasz Szöts alias Sorban (DocMur., p. 14, 26) și a. În același timp

(sec. XVI—XVII) apar în toată Secuimea români cu antropониме **ungurești** (ex. a. 1614 *Szöcs Opra*, GenF., XI, p. 96; *Nagy Sztojka*, supra, p. 220; *Csikos István*, *Hosszu István olá*, GenF., XI, p. 50; alte exemple supra, p. 218—224 etc.), care erau pușe (adică: impuse) din primele zile de mediul social și de autoritățile ungaro-siculice, la fel ca în alte zone (infra, p. 129—131); iar români cu gentilicii pregnant ungurești, din sec. XVI—XX-lea, în Secuime erau apariții curente, banale, în *f i e c a r e* localitate; liste din veacul al XVIII-lea în scaunul Mureș (Mureș — Niraj — Tîrnava Mică) în DocMur., p. 8—55, din care cel mai semnificativ este satul în majoritate românesc *Valea* (fost Iobăgeni — Jobbágfalva), unde la a. 1789 „conscriptico patrum familias dis unitorum” a înregistrat 26 familii, din care 17 cu nume ungurești (Csizmadia 2, Pap, Gergely 3, Zoltán, Pakulár 2, László 2, Molnár 2, Puskás, Orosz, Illýés, Kintses); numai 9 cu nume de tip românesc (Bats, Moldovan, Netsi, Molduvan, Many, Rusz, Isztratya, Stratya, Cîrtea), DocMur., p. 31 (supra, p. 129—130). În chip firesc, aceste nume apar în toate păturile sociale: numeroși intelectuali și clerici au gentilicii de formă ungurească: preoții Elias *Várhegyi* la Sîntandrei (Semat., 1835, p. 55), Moise *Nyerges* la Bozed (ibid., 56), Georgius *László* la Sîngeorgiu de Mureș (58), Georgius *Ládasi* la Tofaleni (60), Ioan *Solnai* la Turia (155), Petrus *Szabadi* la Poian (158), Georgius *Farkas* la Frumoasa (154), Ioan *Timar* la Iobăgeni (Semat., 1846, 176), Georgius *Görög* (ibid.), Mihail *Csiki* la Aita Mare (177) s.a.m.d.

Cu trecerea anilor și a generațiilor, gentiliciile ungurești devin mereu mai numeroase, la unele grupe de secuizați, fiind în majoritate față de cele românești, în veacurile XIX—XX, de ex. la Sîntandrei (supra, p. 75) sau în Sardul Nirajului, unde o conscripție din a. 1907 înregistra: *Antal*, *Balind*, *Cismadia* (9 ex.), *Lucaciú* (6), *Molnar* (4), *Magos* (6), *Maior* (3), *Pastor*, *Simon* (4), *Szentgyörgyi* etc., care erau la fel români ca acei cu antropониме românești, în „minoritate” (*Baciu*, *Cornea* (2), *Cioloca*, *Iacob* (9), *Moga*, *Moldovan*, *Nistor*, *Lupa* — *Farcaș*, *Stroia* (2), *Suciú*, *Tolan* din aceeași comunitate, infra, p. 249). După aceste cîteva „șeantioane”, se poate afirma fără de riscul erorii sau exagerării că în majoritatea ei populația românească (românofonă și de confesiune orientală) în Secuime (secuizată pînă la urmă integral sau în majoritate) purta în cele mai multe localități antropониме (gentilicii) **ungurești**, pe care le avea dintru-necupt, adică din perioada cînd (prin veacurile XV—XVI) s-a generalizat în Transilvania antropонимic *praenomen* („nume de botez”, individual) + *gentiliciu* („de familie”, ereditar) și cînd românilor li s-au pus și impuls foarte multe nume ungurești (infra, Anexa I), iar între acestea cel mai frecvent era în Secuime și în alte zone chiar etnonimul dat de străini (slavi, maghiari, germani etc.) în forma

fonetică ungurească *Oláh* (Valah). Astfel, în Secuime sunt de multă vreme apariții curente români cu gentilicii ungurești; se puteau și se mai pot cîtă multe sute și mii de atare cazuri (ca acel din Singeorgiu de Mureș „Csiki György marosszentgyörgyi lakos oláh nemzetiségi ember” (Székelység, Tg. Mureș, V, 1902, nr 101, 2 V). Atare „mutație antropонimică” este alt factor important care a făcut ca în ansamblu să apară între secoli atât de „puțini” români, care dispăreau aproape total după ce nu se mai declarau români și nu mai purtau antropонимe de acest tip, nici confesiunea românească nu o mai cunoșteau, acoperiți de trei „etichete”: limba maghiară, numele personale ungurești și religia (romano-catolică, calvină-reformată, unitariană). Cu atare stigmate profunde, mai greu ar fi putut (după 2—3 generații sau veacuri) foștii români să-și cunoască și recunoască adevărata lor obîrșie.

Incepînd din veacul al XIX-lea, acțiunea de înlocuire a numelor gentilicii se face sistematic, organizată legal cu acte, după un mecanism simplu și expeditiv: în registre matricole bisericesti sau civile, în cancelarii servite de functionari energici, dibaci, cam lipsiți de scrupule zeloși în „a-și face datoria” față de stat, asemenea „ajustări” sau falsuri se execută pe largă scară, în slujba planurilor imperialiste de a realiza ideea politică a „marei națiuni unitare” în cadrul monarhiei habsburgice austro-ungare. După cum deznaționalizarea s-a desfășurat în fiecare localitate (sat, oraș), la fel și schimbarea (maghiarizarea) antropонимelor. Cazurile în grupe sau individual (îmense lor majoritate fiind ignorate în bibliografie) sunt atât de multe, încît ar fi cu neputință și chiar inutil să le cităm din toate zonele Secuimii și ale Transilvaniei; să fie suficient a menționa (cf. supra, nota 44, p. 227, infra, p. 243) unele exemple mai pregnante și semnificative din cîteva puncte ale Secuimii: la *Ilieș* (jud. Covasna) numeroși români *Farkas* János, *Baláz*, *Körözs* etc. (A. Paul, op. cit., p. 234); la *Biesad*: *Schiopul* > *Sânta*, *Suciú* > *Szöcs*, *Dogaru* > *Kádár* etc.; la *Micfalău* (supra, nota 44); *Valea* (Iobăgeni, supra, p. 129 etc.), *Singeorgiu de Pădure*: *Căliman* > *Kelemen*, *Grădinaru* > *Kertész*, *Pop* > *Papp*, *Rosca* > *Piroska*, *Olaru* > *Fazekas*, *Vizitu* > *Kocsis*, *Dumitru* > *Demeter*, *Albu* > *Fehérváry*, *Savu* > *Szávuly* s.a.m.d. (inform. V. Găinaru); la fel în toate satele Secuimii unde se întlnesc antropонимe ungurești, majoritatea „moștenite” din veacurile XVII—XVIII. Unele schimbări de nume gentilicii puteau să îmbrace o haină spectaculară și publicistică, potrivit cu însemnatatea socială a personajelor respective; astfel, primarul satului Petriceni (vechi Peselnek, numit apoi Kézdkovár, jud. Covasna) *Opra* Pál (Paul Oprea), care în a. 1882, împreună cu fiul Albert și cu *Opra* Ferenc adoptă numele

de autentică sonoritate maghiară „Eperjesi”⁵⁹, care prin aspectul fonetic al grupei initiale *Eper-* aduce puțin cu *Oprea*; înzestrat cu noul gentiliciu el pleacă în anul următor la băile Borsec, unde în „lumea bună”, cu aristocrația și burghezia Ungariei, figurează ca „Eperjesi Pál, primar comunal în Peselnek”⁶⁰, adică metamorfozat sub aspect antroponimic în secui-sadea, ca mulți alții. Familia avocatului *Zágoni* din orașul Sfintu Gheorghe se numise *Albu* (atestat în Zagon, jud. Covasna, de ex. supra, p. 221), maghiarizată și trecută la reformații în a. 1890, cînd Moise *Albu* s-a prefăcut „Zágoni”⁶¹, fiind evident o familie de români (cu nume gentiliciu frecvent în Secuime), din satul fruntaș Zagon, în majoritate românească. Locotenentul de jandarmi din aceeași localitate, Paul *Albu*, spre a putea să-și păstreze „noblețea ungurească și cognomenul (supranumele) *Zágoni*”, obține în a. 1902 aprobarea de a-și schimba gentiliciul în „Zágoni”⁶². La Sărățeni (jud. Mureș; supra, p. 131), Ioan Chirilă din familia fruntașă, bogată și cu vază în sat, avea un fiu căpitan (astăzi [în a. 1935] colonel pensionar la Budapesta) din armata ungurească, cu numele Váradi Albert (un frate al său Váradi János [— Ioan Chirilă] trăia în Sărățeni) și care de cîte ori venea acasă în sat își sfătuia stăruitor părintii să treacă la reformații și să-și schimbe numele de familie; lucru ce cu greu i-a reușit făcînd și din tatăl său Ioan Chirilă un Váradi

⁵⁹ „Névváltoztatás. A belügyi miniszterium megengedte, hogy peselneki lakó Opra Pál közégi bió a maga és fia Albert, valamint szintén peselneki lakos Opra Ferenc vezeték nevét «Eperjesi» re változtassa”, SzF. 1882, nr 107, p. 3.

⁶⁰ SzF., 1883, nr. 63, din 9 VIII, p. 3 „fürdővendégek névjegyzéke. Borszék, Eperjesi Pál községi biró, Peselnek”. Cine citea nr. 63. din a. 1883, fără să fi observat nr. 107 din 1882 al gazetei secuiești (SzF.), nu putea să-i treacă prin minte că vîlegiat-turistul din august 1883 cu pregnant nume unguresc „Eperjesi Pál” era chiar fostul român Paul Opr(e)a din anul precedent. Inițiativa lui Opr(e)a din Petriceni (Peselnek) era firească și se pare chiar necesară: un reprezentant al puterii de stat în regimul feudal austro-unguresc nu era de dorit să poarte nume valahic, neagreat de forurile superioare în mediul vremii; dar exemplul lui Paul Oprea (fără să fie izolat) nu a fost urmat de ceilalți omonimi, căci în sat rămin foarte mulți *Opra*, ca și *Bokor* (Bucur) etc., la fel ca primari cu nume românești în alte sate secuiești (de ex. în valea Nirajului: *Muntány* Todor, *Opra* György, *Sztojka* Mihály etc., Székelység, 1903, nr. 44, 24 II). Energeticul primar româno-secui „Opra — Eperjesi” nu s-a multumit cu schimbarea gentiliciului său și al familiei, ci a cerut insistent (refuzat la început, în a. 1883) și a obținut (ulterior) schimbarea numelui slav al satului pe care-l gospodăreia *Peselnek* (cu rezonanță neagresabilă în ungurește, ca un verb de pers. III plur. prezent) în *Kézdikövár* (Székely Nép, 1907, nr. 116) „Cetatea de piatră (la) Kézdi”, după care s-a modelat rom. *Petriceni*.

⁶¹ Ordinul Minist. Interne, Budapesta, nr. 16435; cf. *Oltuzul*, 1936, nr. 46, 29 XI, p. 2.

⁶² GenF., I, p. 15 „névváltoztatás : . . . 1902 okt. 29-én zágoni Albu Pál csendőr főhadnagy, hogy magyar nemessége és a «zágoni» előnév épségben tartása mellett, családnevét «Zágoni»-ra átváltoztathassa”, adică în primul rînd (la fel ca Paul Oprea — Eperjesi din Petriceni și toti ceilalți) spre a scăpa de stigmătul originii naționale românești, gentiliciul *Albu*, care-i era incomod, un „impediment” în avansarea prin treptele aparatului birocratic-militar austro-unguresc.

János; dar un frate al acestui neofit, Lazăr, a refuzat consecvent să-și schimbe numele românesc și a murit la 80 de ani cu același nume: *Kirilla Lazar* [epitaful lui: supra, p. 132]” (GlasR., 1935, nr. 151, p. 3, inform. paroh I. Gergeli) s.a.

Cel mai simplu și frecvent sistem era (cu deosebire în condițiile bilingvismului româno-maghiar curent peste tot în Secuime pînă spre sfîrșitul veacului al XIX-lea) „traducerea” numelui gentilic prin corespondentul lexical maghiar: *Albu* devine „*Fehér*”, *Aschie* > „*Forgács*” (unul din cazuri în Zăbala, jud. Covasna: TinS., 1937, nr. 15, 11 IV, p. 3; 1938, nr. 50, 6 IX, p. 3), *Dogaru* > „*Kádár*”, *Dragu* > „*Kedves*”, *Flor(e)a* > „*Virág*”, *Lupu* > „*Farkas*”, *Micu* > „*Kicsi*” (frecvent de ex. în Bicsad, Cernatu, jud. Covasna etc.), *Verzea* > „*Zöld*” s.a.m.d. Maghiarizarea era uneori pur formală și superficială, prin etimologie populară (cf. *Bucur* > *Bokor*, supra, p. 218), ori cazuri umoristice, dar spirituale, ca acele citate de Sándor I.: *Lápaduš* devine „*Lepedős*”, *Iosiv* > „*Jószivű*”⁶³. De foarte multe ori era confectionat un nume n-o u, ca de ex. după tipul „demotikon” adoptat în chip ingenios de către fiul lui Ioan Chirilă (Kirilla) citat mai sus din Sărățeni (Sóvárad), devenit la Budapesta în armata ungurească sau chiar la plecarea din satul natal: *Váradi* Albert [mai corect și deplin ar fi fost de fapt „Sóváradi”]; *Albu* din Zagon se face *Zágoni*, altul eminent botanist originar din Ungheni, sat românească la confluența Nirajului (ung. Nyárád) cu Mureșul, devine mai tîrziu la Cluj-Napoca Erasmus I. *Nyáradi* (+1966); *Blaga* Iosif din Sărățeni devine la Cluj prin a. 1940 *Balázs* József (om de serviciu) etc.

Alte nume gentilicii românești (distonante și destul de incomode pentru neofiti) se înlocuiesc pur și simplu cu nume luate la bună întîmplare, după imaginea ori cu vreo intenție, ca amintitul *Opr(e)a* > *Eperjesi*; un *Pascu* din Sărățeni devenit deodată . . . „*Magyari*”, — soluție ce evocă pe numeroși „*Romanus*” în Imperiul roman zis tîrziu, evident provincial sau „*barbari*”, neromani, recent romanizați, voind să-și mascheze obîrșia și să-și marcheze nouă calitate civilă-juridică prin însuși numele întregului „*popor roman*”; românul *Pascu* din Sóvárad — Sărățeni, cînd a făcut cotitura formală decisivă în existența sa și a familiei, a imbrăcat haina unui gentiliciu care să exprime cît mai fidel și net nouă sa apartenență național-etică prin etnonimul comunității politice dominante („*marea națiune politică unitară*”, pe care și-o imagină probabil și el — la fel ca mulți

⁶³ SzHUT., I, p. 96 „furcsán forgat el a köznép, sok kivált idegen neveket, uly hogy abhól sokszor a legnevezetesebb értelmeket szá maznak; p.o. egy *Lepedus* nevű oláh molnár Arkoson [Arcuș, jud. Covasna] közönségesen Lepedősnak hívnak; *Josiv* Gyurkát Karácsonfalván [Crăciunești, jud. Harghita — Odorhei] Jószivű Gyurkának . . .”.

utopiști la Budapesta, Grünwald B., Apponyi A., Lengyel Z. etc. — ca ceva etern și exclusiv în spațiul intracarpatic) unde se integra spre a se pierde fără urmă pentru totdeauna cu întreg neamul său „valahic”.

Apar suficiente aceste exemplificări, puține (dintr-un material documentar imens) dar utile spre a scoate în relief (dacă mai este util și necesar) importanța elementelor o n o m a s t i c e (în primul rînd antroponime, inclusiv porecle, supranume, chiar și nume de animale) ca probe lingvistice de cea mai mare valoare, în completarea lexicului comun (cuvintele uzuale); numele proprii reprezintă deopotrivă documente social-istorice de prim rang, fiind uneori singurele materiale informative disponibile în cercetările asupra obîrșiei sociale și etno-lingvistice a populației.⁶⁴ În consecință, numele proprii trebuie (cum s-a spus) să fie adunate din toate sectoarele și epociile, spre a fi studiate, interpretate ca atare, cu maximum de acribie și imparțialitate pe ansamblul unui teritoriu. Asupra faptului că este utilă și necesară studierea materialului onomatologic de factură românească la populația maghiarofonă, mai ales la secui, s-a atrăs atenția de către eruditii ardeleni chiar și în a. 1959 (StUn., 1959, 2, p. 29—41); dar pînă acum (după cele cîteva exemple citate din „Vadrozsák” de Edelspacher urmat de Hunfalvy, supra, p. 224) totul a rămas un simplu „pium desiderium”, căci se vede că nu s-a publicat nimic în aceasta privință (nici măcar citarea parțială ori semnalarea materialelor adunate de Opreanu, Chindea, Iopa-Lisseanu, Iorga, Dumitrașcu, Râmneanțu și alții); iar unii istoriografi (ca Tóth Z., care propunea judicos cercetări „obiective, fără polemică”, supra, p. 119, cu „...metodele cele mai moderne”) le treceau complet sub tăcere, ca pe un material foarte incomod pentru teza despre eventuala „puritate rasială” a populației maghiarofone din Secuime; deci: deoparte se enunțau principii frumoase, corecte, folositoare ca datoria de a se supune unui studiu antroponomia Secuimii, iar de alta nu se făcea nimic concret, păstrîndu-se în continuare tăcerea discretă cea mai ermetică. S-ar părea că, pentru această grupă de cercetători, era suficientă concluzia lui P. Hunfalvy despre cele „15 nume gentilicii românești la secui”.

Nume de animală⁶⁵ la țărani și păstorii unguri (secui), în afară de cele semnalate în liste din „Trandafirii sălbătici” (supra, p. 224—225), se află adunate de ex. în PásztNy., p. 359—385, 462,

⁶⁴ Un exemplu din cele mai concludente în acest sens este identificarea unui lot de peste 100 români (majoritatea iobagi) în armata și la curtea lui Stefan Báthory (1576—1586), în Polonia, după N. Iorga (RevIst., VII, 1921, p. 10—12), de către istoricul-slavist clujean M. P. Dan (supra, p. 218), aproape exclusiv pe bază antroponomelor.

⁶⁵ St. Pașca, op. cit. [supra, p. 207]; A. Stan, *O problemă de onomastică: numele proprii de animale*, în CercLg., VII, 1962, p. 335—340.

490, 522—523 etc. (cîteva reluate și scoase în relief, CercLg., V, p. 129); HrmSzOkl., p. 176—180 *Murga, Bortsă, Burungosz, Mokány*; din zona Arieșului de jos (jud. Cluj), semnalează nume de animale ca *Dotyica, Zsoján, Balán, Muszka, Szava, Mundra* etc., la populația maghiară (secuiască), Jankó J., *Torda, Aranyosszék, Torockó magyar (székely) népe* [Populația maghiară (secuiască) din Turda, scaunul Arieșului, Remetea], Budapest, 1893, p. 284—285.

În compartimentul onomatologiei din Transilvania rămîne foarte mult de făcut în viitorul apropiat. Despre antrponime ungu-georgurești la români, cf. Anexa I.